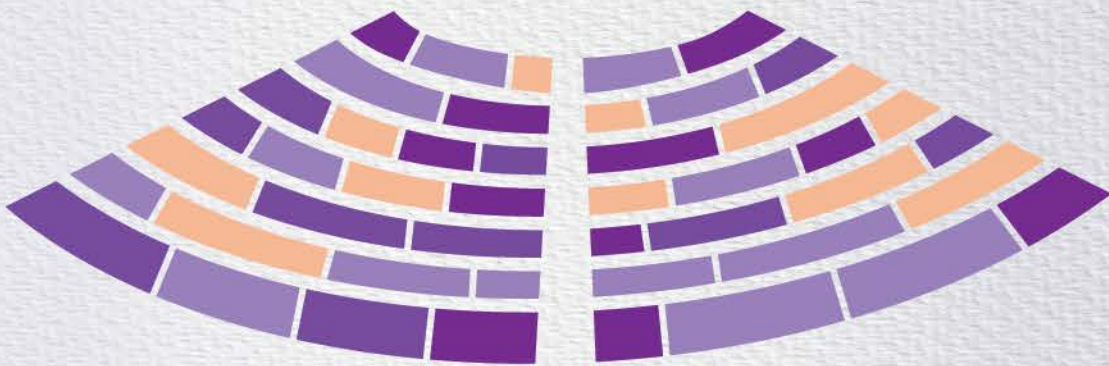

BARAZIA GJINORE

KA RËNDËSI!

Doracak për deputetët dhe personelin parlamentar mbi barazinë gjinore dhe fuqizimin e grave

BARAZIA GJINORE KA RËNDËSI!

Doracak për deputetët dhe personelin parlamentar
mbi barazinë gjinore dhe fuqizimin e grave

Titulli: BARAZIA GJINORE KA RËNDËSI!
Doracak për deputetët dhe personelin parlamentar
mbi barazinë gjinore dhe fuqizimin e grave

Autorë: Sasha Gavriç dhe Rezart Mehmed,
Misioni i OSBE-së në Shkup, dhe
Eva Jovanova dhe Simona Sardeliç,
Kuvendi i Republikës së Maqedonisë së Veriut

Përkthimi: Lindita Bilal-Abdullahu

**Përpunimi grafik
dhe dizajni:** Polyesterday

Botues: Misioni i OSBE-së në Shkup
Kuvendi i Republikës së Maqedonisë së Veriut

www.osce.org/skopje
www.sobranie.mk

Kuvendi i
Republikës së Maqedonisë së Veriut

Mirënjohje

Autorët dëshirojnë të shprehin mirënjohjen për mbështetjen e marrë gjatë procesit të hartimit nga Stefan Nuner, Zhaneta Poposka dhe Katarina Zhivkoviç nga Misioni i OSBE-së në Shkup dhe të kolegeve Ana Angellovska dhe Aleksandra Cvetkovska nga Zyra e Institutit nacional demokratik - NDI në Maqedoninë e Veriut.

© Misioni i OSBE-së në Shkup, 2020

Të gjitha të drejtat e rezervuara. Përbajtja e këtij botimi mund të përdoret dhe të kopjohet lirshëm për qëllime edukative dhe të tjera jo komerciale, përderisa çdo riprodhim i tillë është i shoqëruar me citimin e Misionit të OSBE-së në Shkup si burim të saj.

Misioni i OSBE-së në Shkup ka dhënë kujdesin më të madh në zhvillimin e materialeve në këtë botim. Megjithatë, nuk merr asnjë përgjegjësi për saktësinë dhe plotësinë e informacionit, udhëzimeve dhe këshillave të dhëna e as për gabimet e shtypit. Përbajtja e këtij botimi, këndvështrimet, mendimet, gjetjet, interpretimet e shprehura në të janë të autorëve dhe kontribuesve dhe nuk e pasqyrojnë detyrimisht politikën zyrtare apo pozitën e Misionit të OSBE-së në Shkup.

PËRMBAJTJA

Parathënie	4
<i>Ambasador Klemens Koja, Shef i Misionit të OSBE-së në Shkup</i>	
Parathënie	5
<i>Cvetanka Ivanova, Sekretare e përgjithshme Kuvendi i Republikës së Maqedonisë së Veriut</i>	
Parathënie	6
<i>Robert Skot Hejzlet, Drejtor Zyra e Institutit nacional demokratik-NDI, Maqedonia e Veriut</i>	
Akronime	7
Fjalor	8
Kapitulli 1.	11
ÇFARË ËSHTË BARAZIA GJINORE?	11
1.1 Standardet dhe instrumentet ndërkombëtare	13
1.2 Politika kombëtare dhe korniza legislative	18
1.3. Mekanizmat institucional kombëtar gjinor dhe institucionet e pavarura	23
Kapitulli 2.	
BARAZIA GJINORE NË KUVENDIN E REPUBLIKËS SË MAQEDONISË SË VERIUT	29
2.1 Parlamente me ndjeshmëri gjinore	29
2.2 Barazia gjinore dhe përfaqësimi	34
2.3 Ligjbërja me ndjeshmëri gjinore	41
2.4 Mbikëqyrja e barazisë gjinore	46
LITERATURA	53

Parathënie

Ambasador Klemens Koja, Shef i Misionit të OSBE-së në Shkup

OSBE njeh faktin që të drejtat e barabarta të grave dhe burrave janë qenësore për paqen, demokracinë e qëndrueshme dhe zhvillimin ekonomik. OSBE ka për qëllim që të sigurojë mundësi të barabarta për gratë dhe burrat si dhe të integrojë barazinë gjinore në politikat dhe praktikat, si në shtetet pjesëmarrëse si dhe në vetë Organizatën. OSBE me partnerët lokalë po zhvillon dhe realizon projekte për fuqizimin e grave dhe ndërtimin e kapaciteteve lokale dhe ekspertizës mbi çështjet gjinore. Organizata bashkëpunon me autoritet në revizionin e legjislacionit dhe ndihmon në ndërtimin e mekanizmave kombëtare për të siguruar barazinë midis grave dhe burrave.

Misioni i OSBE-së në Shkup ka mbështetur përpjekjet për reformë të Kuvendit të Republikës së Maqedonisë së Veriut që nga viti 2017. Prioritetet kanë qenë të krijohet një Kuvend më i pavarur dhe përfaqësues, i cili përfshin perspektivën gjinore në punën e saj dhe i përgjigjet nevojave të qytetarëve. Gjatë mandatit të fundit, Kuvendi ka miratuar legjislacion kyç që ka për qëllim fuqizimin e grave dhe përparimin e barazisë gjinore. Sidoqoftë, monitorimi i rregullt i punës së Kuvendit ka treguar mangësi me potencial të përmirësimit të rregullave dhe praktikave të Kuvendit në përparimin e barazisë gjinore përtej çështjes së paritetit.

Gjatë vitit 2019, Misioni dhe Kuvendi së bashku kryen një vetëvlerësim për ndjeshmërinë gjinore, duke shqyrtuar të gjitha aspektet e kornizës rregullatore, praktikave dhe performancës së parlamentit. Si rezultat i vetëvlerësimit, u përgatit një raport interpretimi në formë narrative, i cili u siguroi deputetëve dhe drejtuesit me rekomandime konkrete se si të përmirësojnë më tej situatën aktuale. Raporti iu prezantua Kuvendit në qershor të vitit 2019 dhe u njoh si një thirrje për veprim. Bazuar në ftesën e Sekretares së përgjithshme të Kuvendit dhe të Komisionit për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve, Misioni ynë, së bashku me Zyrën e OSBE-së për Institucione demokratike dhe të drejtat e njeriut (ODIHR) dhe Institutin nacional demokratik (NDI) në Maqedoninë e Veriut kanë mbështetur hartimin e një plani gjithëpërfshirës, Plan të aktiviteteve për ndjeshmëri gjinore për vitet 2020 dhe 2021, që u miratua nga ana e Komisionit për mundësi të barabarta të Kuvendit në janar të vitit 2020.

Ky doracak është hartuar për të mbështetur përbërjen e re parlamentare dhe personelin parlamentar në punën e tyre drejt përparimit të barazisë gjinore në të gjitha aspektet e saj, si brenda, për institucionin ashtu edhe në punën legjislative që bën. Doracaku jep një pasqyrë teorike të barazisë gjinore, si të hartohet legjislacioni i ndjeshëm ndaj gjinisë dhe mënyrat për të përmirësuar mbikëqyrjen e barazisë gjinore. Ajo që është më e rëndësishme është se jep shembuj praktik nga Maqedonia e Veriut dhe parlamentet anëmbanë botës për integrimin gjinor në veprimet parlamentare. Doracaku do të jetë i plotësuar me trajnime, aktivitete për ngritjen e vetëdijes dhe aktivitete këshillëdhënëse. Misioni i OSBE-së në Shkup me kënaqësi do të mbështesë këtë proces me ekspertizën që ka me qëllim që Kuvendi ti plotësojë arritjet kyçe nga fusha e barazisë gjinore.

Parathënie

*Cvetanka Ivanova, Sekretare e përgjithshme
Kuvendi i Republikës së Maqedonisë së Veriut*

Barazia gjinore është një parim fundamental i përcaktuar në Kushtetutën e Republikës së Maqedonisë së Veriut. Ky parim është pasqyruar në pjesë të shumta të legjislacionit, aktet nënligjore, strategjitë e Qeverisë, planet institucionale për veprim dhe punën e përditshme të Kuvendit. Të drejtat dhe mundësitë e barabarta janë të rëndësishme për ne që të avancojmë jetën e grave dhe burrave, vajzave dhe djemve, duke kontribuar kështu për një shoqëri demokratike dhe të barabartë.

Që nga viti 2002, Kuvendi i Maqedonisë së Veriut vazhdimisht ka udhëhequr rrugën drejt barazisë gjinore në shoqëri. Si deputete e mëparshme e Kuvendit, kam qenë pjesë e grupit të grave të guximshme të cilat kanë themeluar dhe zhvilluar Klubin e Deputeteve. Klubi është themeluar më 7 mars të vitit 2003, me mbështetjen e partnerëve ndërkombëtarë (Paktit për stabilitet – Qendra për barazi gjinore (GTF), NDI, OSBE etj.), shoqërisë civile të vendit, përkatësisht Lobi i grave maqedonase dhe Këshilli kombëtar për barazi gjinore dhe Sektori për barazi gjinore në kuadër të Ministrisë së punës dhe politikës sociale. Në periudhën e parë legjislative deri në vitin 2006, Klubi siguroi ndryshimet në legjislacionin zgjedhor dhe futjen e një kuota gjinore prej 30 për qind. Falë angazhimit tonë, Ligji i parë për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve është hartuar dhe më vonë miratuar nga Kuvendi.

Që nga viti 2017, kam vepruar si Sekretare e Përgjithshme duke drejtuar Shërbimin parlamentar dhe duke kontribuar në reformat parlamentare me fokus të veçantë në ngritjen e ndjeshmërisë gjinore të Kuvendit. Gjatë kësaj periudhe kemi zbatuar një numër të konsiderueshëm të reformave kombëtare që të vazhdojmë rrugën e Kuvendit në realizimin e rolit të tij kushtetues dhe krijimit të mekanizmave për Kuvend me ndjeshmëri gjinore. Me përkrahjen e Misionit të OSBE-së në Shkup, NDI dhe OSCE/ODIHR, kemi filluar të integrojmë aspektin gjinor në ligjëbërje, përfaqësim dhe mbikëqyrje. Për të arritur këto qëllime, sëbashku me Komisionin për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve dhe Klubin e Deputeteve kemi miratuar Planin e Aktiviteteve për përparimin e ndjeshmërisë gjinore të Kuvendit për vitin 2020 dhe 2021. Ky plan ka rëndësi strategjike për Kuvendin sepse përmban masa dhe aktivitete të cilat janë të domosdoshme për arritjen e Kuvendit me ndjeshmëri gjinore.

Si Sekretare e përgjithshme e Kuvendit, e përshëndes publikimin e këtij doracaku i cili duhet të shërbejë si një bazë e fortë për ngritjen e kapaciteteve të administratës sonë dhe tu japë kahje deputetëve të ardhshëm të cilët do të zgjidhen në zgjedhjet e ardhshme parlamentare. Njëkohësisht, shpreh faleminderime deri te të gjitha deputetet të cilat janë përkushtuar në luftën për barazi gjinore dhe Kuvend me ndjeshmëri gjinore si dhe deputetëve meshkuj të cilët na dhanë përkrahje në këtë luftë si dhe Shërbimit parlamentar.

Mirënjohja ime e madhe u drejtohet autorëve dhe Misionit të OSBE-së në Shkup për mbështetjen e vazhdueshme të institucionit tonë.

Parathënie

Robert Skot Hejzlet, Drejtor

Zyra e Institutit nacional demokratik-NDI, Maqedonia e Veriut

Pjesëmarrja e grave në politikë ndihmon në avancimin e barazisë gjinore dhe ndikon si në gamën e çështjeve të politikave që shqyrtohen, ashtu edhe në llojet e zgjidhjeve që propozohen. Siç ka thënë aktivistja për të drejtat e njeriut dhe laureate e çmimit Nobel, Malala Jusufzai, „Unë ngre zërin tim - jo që të bërtas, por që ata që nuk kanë zë të mund të dëgjohen ... ne nuk mund të kemi sukses kur gjysma prej nesh po mbahen prapa.“

Ekzistojnë dëshmi bindëse globale që sugjerojnë se sa më shumë gra zgjidhen në detyrë, ekziston gjithashtu një rritje në korrelacion në hartimin e politikave që theksojnë cilësinë e jetës dhe pasqyrojnë prioritetet e familjeve, grave dhe pakicave. Sipas gjetjeve të vitit 2019 të Institutit evropian për barazi gjinore dhe Ministrisë për punë dhe politikë sociale, rezultati i indeksit të barazisë gjinore të vendit është 62, në krahasim me BE-në që ka një vlerësim prej 67.4, duke cituar se „ngelin pabarazi të konsiderueshme gjinore, veçanërisht kur bëhet fjalë për të ardhurat dhe fitimet si dhe ndarjen e përgjegjësive shtëpiake.“ Pjesëmarrja politike e grave ka ndikime të thella pozitive dhe demokratike në bashkësitë, legjislaturat, partitë politike dhe jetën e qytetarëve, dhe përkrah realizimin e demokracisë.

Instituti nacional demokratik punon në Maqedoninë e Veriut që nga viti 1993, duke u bërë partner me Kuvendin, ekzekutivin, partitë politike, shoqërinë civile dhe mediat, duke theksuar mundësitë e barabarta si në përmbajtje ashtu edhe në realizimin. Instituti pohon se gratë kanë më shumë gjasa të bashkëpunojnë përtej linjave partiake; t'u përgjigjen nevojave të votuesve; të ndikojnë në paqe të qëndrueshme; të inkurajojnë besimin e qytetarëve në demokraci dhe t'i japin përparësi arsimit, shëndetit dhe treguesve të tjerë për zhvillim. NDI ka mbështetur Klubin e deputeteve që nga formimi i tij në vitin 2003 duke mbështetur planifikimin strategjik, zhvillimin e politikave dhe lobimin tek lidhësitë e Kuvendit dhe ministritë e Qeverisë për çështjet e politikave publike, siç është barazia në paga.

Shoqëria duhet të përpiqet që gratë dhe burrat të shijojnë të njëjtat mundësi, të drejta dhe detyrime, ndërsa Kuvendi ka rol integruar në arritjen e këtij synimi. „Mangësitë e pagës së barabartë për punë të barabartë dhe punë të papaguar janë të lidhura ngushtë,“ shpjegoi Lobi i grave maqedonase, „për shkak të rolit riprodhues të grave ato shpesh anashkalohen për promovim ose rritje të pagave. Barra e rëndë e kujdesit për fëmijët dhe kujdesit për të moshuarit, e cila është e papaguar, ka qenë tradicionalisht përgjegjësia kryesore e grave në shoqërinë tonë.“ Një parlament i angazhuar për zhvillim të qëndrueshëm, prosperitet ekonomik, ndërtim të një shoqërie me drejtësi dhe dinjitet, respektim të të drejtave të njeriut është një institucion publik i angazhuar për barazi gjinore. Në këtë mënyrë, përshtatja e vendimeve të tij për të pasqyruar nevojat e grave dhe burrave kur miratohen ligjet dhe mbikëqyrja e zbatimit të një ligji ose një politike publike.

NDI uron OSBE-në për botimin e këtij doracak. Ky është doracak i parë mbi barazinë gjinore që përmban informacione specifike të Maqedonisë së Veriut për të lehtësuar avancimin e barazisë gjinore dhe integrimin gjinor në veprimtarinë parlamentare. Instituti çmon bashkëpunimin tonë të vazhdueshëm me Kuvendin, OSBE-në dhe shoqërinë civile, ndërsa këto sinergji rrisin përpjekjet tona të përbashkëta për një barazi më të madhe gjinore.

Akronime

CEDAW	Konventa për eliminimin e të gjitha formave të diskriminimit ndaj grave
OShC	Organizatat e shoqërisë civile
EIGE	Instituti evropian për barazi gjinore
BE	Bashkimi Evropian
IPU	Bashkimi ndërparlamentar
PKV	Plani kombëtar për veprim
NDI	Instituti nacional demokratik
OJQ	Organizata jo-qeveritare
NHRI	Institucioni kombëtar i drejtave të njeriut
ODIHR	Zyra e OSBE-së për institucione demokratike dhe të drejtat e njeriut
OHCHR	Zyra e Komisionarit të lartë për të drejtat e njeriut
OSBE	Organizata për siguri dhe bashkëpunim në Evropë
RIA	Vlerësimi i ndikimit rregullator
KB	Kombet e bashkuara
UNDP	Programi për zhvillim i Kombeve të bashkuara
KD	Klubi i deputeteve
WPS	Gratë, paqja dhe siguria

Fjalor

Gjinia

Atributet sociale dhe mundësitë që asocohen me të qenit femër apo mashkull dhe të raporteve midis grave dhe burrave dhe vajzave dhe djemve, si dhe raporteve midis grave dhe midis burrave.

Analizë gjinore

Ekzaminim kritik i asaj se si dallimet në rolet gjinore, aktivitetet, nevojat, mundësitë dhe të drejtat/autorizimet ndikojnë tek gratë, burrat, vajzat dhe djemtë në një fushë të caktuar politike, situatë ose kontekst.

Baraspesha gjinore

Burimet njerëzore dhe pjesëmarrja e barabartë e grave dhe burrave në të gjitha sferat e punës, projektet ose programet.

Barazia gjinore

Të drejta, përgjegjësi dhe mundësi të barabarta të grave dhe burrave dhe vajzave dhe djemve.

Trajnim mbi barazinë gjinore

Çdo mjet ose proces edukativ që ka për qëllim që t'i bëjë politikëbërësit dhe aktorët tjerë në BE dhe shtetet anëtare më të vetëdijshëm për çështjet e barazisë gjinore, të krijojnë kompetencat e tyre gjinore dhe t'u mundësojnë atyre të promovojnë synimet për çështjet e barazisë gjinore në punën e tyre në të gjitha nivelet.

Vlerësimi i ndikimit gjinor

Mjet politikash për shqyrtimin e një propozimi të caktuar politikash, me qëllim që të zbulohen dhe vlerësohen ndikimet e tij diferenciale ose efektet tek gratë dhe burrat, në mënyrë që këto çekuilibre të mund të korrigjohen para se të miratohet propozimi.

Integrimi gjinor

Konsiderimi sistematik i dallimeve midis kushteve, situatave dhe nevojave të grave dhe burrave në të gjitha politikat dhe veprimet.

Kuotat gjinore

Instrument pozitiv i matjes që ka për qëllim përsheptimin e arritjes së pjesëmarrjes dhe përfaqësimit të balancuar gjinor duke përcaktuar një proporcion të definuar (përqindje) ose numër të vendeve ose pozitive që duhet të plotësohen, ose të ndahen për gratë dhe/ose burrat, zakonisht nën rregulla ose kritere të caktuara.

Pariteti gjinor (barazia midis gjinive)

Koncept numerik që lidhet me barazinë gjinore. Pariteti gjinor ka të bëjë me barazinë relative për sa i përket numrave dhe proporcionit të grave dhe burrave, vajzave dhe djemve, dhe shpesh llogaritet si raporti i vlerave femër-në -mashkull për një tregues të caktuar.

Buxhetimi i përgjegjshëm gjinor

Zbatimi i integritit gjinor në procesin buxhetor. Kjo përfshin një vlerësim të buxheteve me bazë gjinore, duke përfshirë një perspektivë gjinore në të gjitha nivelet e procesit buxhetor dhe ristrukturimin e të ardhurave dhe shpenzimeve për të promovuar barazinë gjinore.

Integrimi i perspektivave gjinore (Integrimi i perspektivës për barazi gjinore)

Shiko termin *integrimi gjinor*.

Ndërlidhshmëria (Intersectionality)

Mjet analitik për studimin, kuptimin dhe përgjigjen ndaj mënyrave në të cilat seksi dhe gjinia kryqëzohen me karakteristika/identitete të tjera personale, si moshë, përkatësia etnike, orientimi seksual ose paaftësia, dhe si këto kryqëzime kontribuojnë në përvojat unike të diskriminimit.

Mekanizmat institucionale për barazi gjinore (makineria gjinore)

Trupat me mandat për promovimin e barazisë gjinore dhe integrimin e barazisë gjinore në politikat e përgjithshme në të gjitha sferat, zakonisht të përbërë nga organi i qeverisë qendrore i plotësuar me një strukturë ndërministrorë që bashkërendon strukturën e integritit gjinor dhe personat e kontaktit ose pikat qendrore përgjegjëse për integrimin gjinor në ministri.

Masa pozitive (masa afirmuese)

Veprim që ka për qëllim favorizimin e qasjes nga anëtarët e një kategorie të caktuar të njerëzve, në këtë rast në veçanti, gratë, për të drejtat që ata i kanë të garantuara në masë të njëjtë si anëtarët e kategorive të tjera, në këtë rast, burrat.

Masat e veçanta të përkohshme

Masat që kanë për qëllim të përshpejtojnë përmirësimin e pozitës së grave me qëllim të arritjes së barazisë thelbësore me burrat dhe për të realizuar ndryshimet strukturore, sociale dhe kulturore të nevojshme për të korrigjuar format e kaluara dhe ato aktuale dhe efektet e diskriminimit ndaj grave, si dhe t'u sigurohet atyre kompensim për pabarazitë dhe dëmet e pësuar.

Mjetet për integrim gjinor

Instrumente të operacionalizuara të cilat mund të përdoren ndaras ose në kombinim së bashku për të formuar programe shumë të ndryshme, për sa i përket qëllimeve, qasjeve dhe dimensioneve.

Kapitulli 1.

ÇFARË ËSHTË BARAZIA GJINORE?

Barazia gjinore është gjendja kur gratë dhe burrat gëzojnë të drejtat dhe mundësitë e njëjta në të gjithë sektorët e shoqërisë, duke përfshirë pjesëmarrjen ekonomike dhe vendimmarrjen, ndërsa sjelljet e ndryshme, aspiratat dhe nevojat e grave dhe burrave merren parasysh njëllon në krijimin dhe zbatimin e politikave. Përderisa barazia e plotë gjinore nuk është arritur askund në botë, vendet si Islanda ose Suedia po përmenden si shembuj të mirë ku gratë dhe burrat gëzojnë të drejta dhe mundësi të barabarta, dhe ku nga politikat shoqërore miqësore ndaj familjes përfitojnë në mënyrë të barabartë të dyja gjinitë. Arritja e barazisë së plotë të grave dhe burrave në Evropë kërkon një përpjekje të bashkërenduar nga një sërë palësh të interesuara, përfshirë këtu institucionet shtetërore, shoqërinë civile, mediat, akademinë dhe të tjerët.*

Të kuptuarit e sotëm për barazinë e grave dhe burrave është formuar fuqimisht nga institucionet historike, ekonomike, fetare dhe institucionet e tjera sociale, nga zhvillimet dhe konstruktet. Mënyra se si diskutojmë, trajtojmë dhe adresojmë barazinë gjinore në Evropën juglindore, Azinë qendrore ose Skandinavi dallon në masë të madhe. Lëvizjet shoqërore që kanë synuar përparimin e barazisë gjinore midis Luftës së Parë dhe të Dytë botërore dhe ajo që po ndodh sot në Maqedoninë e Veriut, poashtu dallojnë në masë të madhe. Një njeri i papunësuar nga një bashkësi etnike e paprivilegjuar dhe një femër menaxhere e arsimuar nga bashkësia e shumicës nuk kanë mundësitë e njëjta. Të gjitha këto elemente sociale dhe kulturore kanë gjithashtu ndikim të fuqishëm mbi atë se si i kuptojmë termet seksi, gjinia, barazia gjinore, barazia midis gjinive (pariteti gjinor), baraspesha gjinore, kuota gjinore si dhe termet dhe konceptet tjera dhe se si i formojmë politikat, institucionet dhe shërbimet e bashkësisë. **

Me qëllim që të kuptojmë më mirë raportet gjinore dhe kushtet jetësore të grave dhe burrave në Maqedoninë e Veriut, Ministria për punë dhe politikë sociale dhe Enti shtetëror për statistikë në bashkëpunim me Institutin evropian për barazi gjinore kanë zhvilluar **Indeksin e barazisë gjinore për Maqedoninë e Veriut**. Të dhënat e përdorura për llogaritjen e Indeksit të barazisë gjinore për Maqedoninë e Veriut i referohen vitit 2015 dhe bazohen në metodologjinë e Indeksit të EIGE për vitin 2017. Ky botim është një burim për shoqërinë civile, mediat, hartuesit e politikave dhe deputetët për të pasur një pasqyrë të sfidave dhe fushave në të cilat nevojiten veprime të mëtejshme nga ana e institucioneve shtetërore. Vegëza (linku) për këtë botim mund të gjendet në fund të këtij nën-kapitulli.

Rritja e barazisë gjinore kërkon konsiderim sistematik të dallimeve në kushtet, situatat dhe nevojat e grave dhe burrave në të gjitha politikat dhe veprimet qeveritare. Kjo qasje është duke u quajtur **integrimi gjinor** ose **integrim i perspektivës gjinore**. Që të transferohet një integrim gjinor në

*** Burim: Forumi ekonomik botëror: Raporti për boshllëkun gjinor për 2020**

Askush prej nesh nuk do ta shohë barazinë gjinore gjatë jetës sonë, e as me gjasë shumë nga fëmijët tanë. Ky është konstatimi serioz i Raportit global për boshllëkun gjinor 2020, i cili zbulon se barazia gjinore nuk do të arrihet për 99.5 vjet. Maqedonia e Veriut është në vendin e 70 nga 153 shtete, të cilat janë pjesë e këtij Indeksi për boshllëkun global gjinor. Raporti i plotë mund të gjindet në:

<https://www.weforum.org/reports/gender-gap-2020-report-100-years-pay-equality>

****Burim: Ueb faqja e Institutit evropian për barazi gjinore**

Në vitin 2006, Bashkimi Evropian themeloi Institutin evropian për barazi gjinore (EIGE), institucion ky me detyrë për të mbledhur, analizuar dhe përhapur të dhënat mbi barazinë midis grave dhe burrave. Instituti mban Indeksin e Barazisë Gjinore për të gjitha vendet anëtare të BE-së dhe disa vende kandidatë, përfshirë këtu edhe Maqedoninë e Veriut.

EIGE ka gjithashtu platformën më gjithëpërfshirëse evropiane në internet lidhur me barazinë gjinore dhe mjetet dhe metodat e integritit gjinor, por gjithashtu edhe një fjalor të hollësishtëm në internet për terminologjinë e barazisë gjinore, në dispozicion në eige.europa.eu

punën e përditshme, janë zhvilluar **mjete dhe metoda për integrim gjinor** të ndryshme. Faqja e lartpërmendur e internetit e Institutit evropian për barazi gjinore paraqet mjaft shembuj nga e gjithë Evropa se si janë integruar konsideratat gjinore, për shembull në programet shkollore dhe librat shkollorë, ofrimin e shërbimeve shëndetësore, planifikimin urban dhe transportin ose zhvillimin e gjyqësorit. Më poshtë është një pasqyrë e mjeteve për integrim gjinor.

Tabela: Pasqyrë e mjeteve për integrim gjinor

Mjet	Përshkrim i shkurtër
Analizë gjinore	Ekzaminim kritik i asaj se si dallimet në rolet gjinore, aktivitetet, nevojat, mundësitë dhe të drejtat/autorizimet ndikojnë tek gratë, burrat, vajzat dhe djemtë në një fushë të caktuar politike, situatë ose kontekst. Mëso më shumë në: https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/methods-tools/gender-analysis
Vlerësimi i ndikimit gjinor	Mjet politikash për shqyrtimin e një propozimi të caktuar politikash, me qëllim që të zbulohen dhe vlerësohen ndikimet e tij dallues ose efektet tek gratë dhe burrat, në mënyrë që këto jobarazi të mund të korrigjohen para se të miratohet propozimi. Mëso më shumë në: https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/methods-tools/gender-impact
Revizioni gjinor	Vlerësimi i shkallës në të cilën barazia gjinore është institucionalizuar në mënyrë efektive në politika, programe, strukturat organizative dhe procedurat (përfshirë proceset e vendimmarrjes), dhe në buxhetet përkatëse. Mëso më shumë në: https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/methods-tools/gender-audit
Buxhetimi i përgjegjshëm gjinor	Zbatimi i integritimit gjinor në procesin buxhetor. Kjo përfshin një vlerësim të buxheteve me bazë gjinore, duke përfshirë një perspektivë gjinore në të gjitha nivelet e procesit buxhetor dhe ristrukturimin e të ardhurave dhe shpenzimeve për të promovuar barazinë gjinore. Mëso më shumë në: https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/methods-tools/gender-budgeting
Trajnim gjinor	Procesi i zhvillimit të vetëdijes dhe kapacitetit për çështjet gjinore, për të sjellur ndryshim personal apo organizativ për barazi gjinore. Një sërë aktivitetesh që kanë për qëllim përforcimin e aftësive dhe njohurive të njerëzve mbi një temë të caktuar, në këtë rast mbi barazinë gjinore. Mëso më shumë në: https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/methods-tools/gender-equality-training
Planifikimi gjinor	Qasje aktive mbi planifikimin që merr gjininë si variablën apo kriterin kryesor dhe që ka për qëllim integrimin e një dimensionit të qartë gjinor në politika ose në veprim. Mëso më shumë në: https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/methods-tools/gender-planning

Mjet	Përshkrim i shkurtër
Të dhëna të ndara sipas seksit	Të dhënat e mbledhura dhe tabeluara ndaras për gratë dhe burrat lejojnë matjen e diferencave midis grave dhe burrave përsa i përket dimensioneve të ndryshme sociale dhe ekonomike dhe janë një nga kërkesat për të siguruar statistika gjinore. Mëso më shumë në: https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/methods-tools/sex-disaggregated-data

Burimi: Përgatitur nga autorët, duke u bazuar në informata nga eige.europa.eu

Për lexim të mëtejshëm, ju rekomandojmë:

- » Marija Bashevska (2019): *Индекс на родова еднаквост во Северна Македонија 2019/Gender Equality Index for North Macedonia 2019, Skopje (Indeksi i barazisë gjinore për Maqedoninë e Veriut 2019, Shkup): UNDP/UN Women*. Në dispozicion në gjuhën maqedonase dhe angleze në: <https://eurogender.eige.europa.eu/events/launch-north-macedonian-gender-equality-index#resources>
- » Misioni i OSBE-së në Shkup (2019): *Barometri për mundësi të barabarta, Shkup*. Në dispozicion në gjuhët angleze, maqedonase dhe shqipe: <https://www.osce.org/mission-to-skopje/439679>

Burim: Faqja e internetit për nisma gjinore e OECD-së
Nisma ekzaminon pengesat ekzistuese për barazinë gjinore në arsim, punësimin dhe sipërmarrësi. Kjo ueb faqe monitoron përparimin e bërë nga qeveritë për të promovuar barazi gjinore si në shtetet e OECD dhe jo-OECD dhe jep praktika të mira të bazuara në mjete analitike dhe të dhëna të besueshme. Mjete, raporte burime dhe të dhëna të ndryshme në internet, janë në dispozicion në <https://www.oecd.org/gender/>

1.1 STANDARDET DHE INSTRUMENTET NDËRKOMBËTARE¹

Një parim fundamental i **Kartës së Kombeve të Bashkuara** miratuar nga liderët botërorë në vitin 1945 është „të drejta të barabarta të burrave dhe grave“. Megjithatë kjo nuk konsiderohet si diçka e pazakontë sot, kjo ka qenë hera e parë që një dokument ndërkombëtar të ketë njohur barazinë midis grave dhe burrave. Parimi i barazisë gjinore është konfirmuar gjithashtu në Deklaratën universale të të drejtave të njeriut në vitin 1948, pasi përfshinte një afirmim të „të drejtave të barabarta të burrave dhe grave“. Deklarata traso i rrugën për përfundim të mëtejshëm të përkushtimit ndërkombëtar në fushën e të drejtave të grave, me gjerësisht në Konventën e Kombeve të Bashkuara (KB) të vitit 1979 **Konventa për eliminimin e të gjitha formave të diskriminimit ndaj grave (CEDAW)**. Konventa përmban një „kartë të të drejtave“ për gratë, duke përcaktuar se çfarë përbën diskriminimin ndaj grave dhe krijimin e një agjende për veprim kombëtar për t'i dhënë fund diskriminimit të tillë. 189 shtete, duke përfshirë 55 nga 57 shtetet pjesëmarrëse në OSBE, kanë ratifikuar CEDAW, ndërsa shumë nga ato kanë pasuar me futjen e parimeve të barazisë gjinore në legjislativonin e tyre për shembull në lidhje me shëndetin, arsimin, punësimin, familjen dhe martesën, parandalimin e trafikimit të grave dhe fëmijëve dhe kodet penale. **Maqedonia e Veriut është anëtare e CEDAW që nga viti 1994**, si pasardhëse e ratifikimit të Konventës nga Jugosllavia në vitin 1982.

1 Ky kapitull bazohet në tekstin nga botimi i OSBE / ODIHR 2017 Making Laws Work for Women and Men: A Practical Guide to Gender-Sensitive Legislation (Bërja që ligjet të jenë funksionale për gratë dhe burrat: Një udhëzues praktik për një legjislativon me ndjeshmëri gjinore, faqet 9-12. Shih literaturën.

KËSHILLA PËR DEPUTETËT DHE PERSONELIN E KUVENDIT:**Shqyrtimi i progresit nga Komiteti i CEDAW**

Si shtetet tjera anëtare të Konventës CEDAW, Maqedonia e Veriut rregullisht prezanton raportet deri tek Komiteti i CEDAW, një organ i pavarur përgjegjës për monitorim të progresit të zbatimit të Konventës CEDAW. Komiteti ka përgatitur Vërejtjet përmbyllëse për raportin e gjashtë të Maqedonisë së Veriut në nëntor të vitit 2018 ndërsa shteti duhet të raportojë përsëri mbi zbatimin deri në nëntor të vitit 2020. Vërejtjet përmbyllëse janë në dispozicion në faqen e internetit të OHCHR në <https://www.ohchr.org/EN/Countries/ENACARegion/Pages/MKIndex.aspx>

Duke pasur parasysh këtë informatë, **Kuvendi** duhet të:

- » Ndërtojë vetëdijen dhe kapacitetin e deputetëve dhe personelit për të punuar mbi zbatimin e Konventës së CEDAW;
- » Të mbikëqyrë zbatimin nga ana e Qeverisë të Vërejtjeve përmbyllëse dhe përfshirjen e tyre në Strategjinë e re për barazi gjinore;
- » Të kërkojë raporte të rregullta dhe të bëjë kërkesat e duhura pasuese deri tek Qeveria.

Në vitin 1995, në **Konferencën e katërt ndërkombëtare për gratë** të mbajtur në Pekin, integrimi gjinor ishte vendosur në **Platformën për veprim të Pekinit** si një strategji e pranuar ndërkombëtarisht për promovimin e barazisë gjinore. Platforma i angazhon të gjitha palët e interesuara në zhvillimin e politikave dhe programeve - përfshirë entitetet e Kombeve të Bashkuara, vendet anëtare, bashkësinë për zhvillim ndërkombëtar dhe aktorët e shoqërisë civile - të ndërmarrin veprime „për të siguruar qasjen e barabartë të grave dhe pjesëmarrjen e plotë në strukturat e pushtetit dhe vendimmarrjes.“ Në KB, **integrimi i perspektivës gjinore** është definuar në 1997, nga Këshilli Ekonomik Social i KB (ECOSOC): “Integrimi i një perspektive gjinore është procesi i vlerësimit të implikimeve për gratë dhe burrat për çfarëdo veprimi të planifikuar, përfshirë legjislationin, politikat ose programet, në të gjitha fushat dhe në të gjitha nivelet. Është një strategji për të bërë shqetësimet dhe përvojat e grave, si dhe të burrave, një dimension integruar të dizajnit, zbatimit, monitorimit dhe vlerësimit të politikave dhe programeve në të gjitha sferat politike, ekonomike dhe shoqërore, kështu që gratë dhe burrat të përfitojnë në mënyrë të barabartë dhe pabarazia të mbarojë. Qëllimi përfundimtar është arritja e barazisë gjinore. (ECOSOC Resolution (Rezoluta ECOSOC), Ekstrakt nga A/52/3, Kapitulli IV, 1997)”*

Si e tillë, barazia gjinore është një qëllim gjithëpërfshirës dhe afatgjatë zhvillimor, përdërisa integrimi gjinor është metodë e cila përbëhet nga qasjet strategjike që janë specifike për kontekstin si dhe proceset teknike dhe institucionale të përdorura për të arritur atë qëllim. Integrimi gjinor integron konsiderimet për barazi gjinore në organizatat kombëtare publike dhe private, në politikat qendrore apo lokale dhe në shërbimet dhe programet specifike për sektorët. Në planin afatgjatë, ajo synon të transformojë institucionet sociale diskriminuese, duke pranuar që diskriminimi mund të përfshihet në ligjet, normat kulturore dhe

* Burim: Faqja e internetit e OHCHR mbi traktatet dhe detyrimet e KB

Zyra e Komisionarit të lartë për të drejtat e njeriut pranë Kombeve të Bashkuara (OHCHR) mban faqen e internetit vazhdimisht të përditësuar me informata për të gjitha vendet anëtare të KB-së. Faqja për Maqedoninë e Veriut, jep informata për të gjithë lexuesit e interesuar mbi traktatet e KB-së për të drejtat e njeriut, duke përfshirë Konventën CEDAW, por gjithashtu edhe vërejtjet përmbyllëse të komiteteve të ndryshme duke përfshirë edhe a) komitetin për të drejtat e personave me aftësi të kufizuara, b) komitetin për të drejtat ekonomike, sociale dhe kulturore, ose c) komitetin për eliminimin e diskriminimit racor. Këto burime janë të rëndësishë së jashtëzakonshme, duke pasur në konsideratë qasjen e ashtuquajtur ndërlidhëse për të drejtat e njeriut dhe barazinë gjinore dhe nevojën për të vlerësuar gjininë në lidhje me aftësinë e kufizuar, moshën ose përkatësinë etnike. Faqja mbi Maqedoninë e Veriut është në dispozicion në: <https://www.ohchr.org/EN/Countries/ENACARegion/Pages/MKIndex.aspx>

praktikat e bashkësisë që, për shembull, kufizojnë qasjen e grave në të drejtat e pronës ose që kufizojnë qasjen e tyre në jetën publike. **Agjenda për zhvillim të qëndrueshëm e KB 2030** riafirmton angazhimin për barazinë gjinore dhe integrimin, duke mbështetur një numër qëllimesh, përfshirë qëllimin nr. 5 për „arritjen e barazisë gjinore dhe fuqizimin [për] të gjitha gratë dhe vajzat“.*

Konfliktet në vitet e 90ta kanë çuar gjithashtu në një ndryshim në të kuptuarit e rolit dhe pozitës së grave dhe vajzave në konflikte, i cili në vitin 2000 çoi në miratimin e **Rezolutës 1325 të Këshillit të sigurisë së KB-së „Gratë, paqja dhe siguria“**. Së bashku me nëntë rezolutat e tjera pasuese, Rezoluta 1325 përfaqëson Agjendën globale për gratë, paqen dhe sigurinë. Në qendër të agjendës janë çështjet që lidhen me pjesëmarrjen, mbrojtjen, parandalimin dhe lehtësimin dhe rikuperimin, duke njohur nevojën për pjesëmarrje pro aktive dhe kuptimplote të grave por gjithashtu edhe për mbrojtjen e tyre, sidomos kundër dhunës në konflikte dhe në forma të tjera me bazë gjinore. Shtetet anëtare të KB janë të ftuara që të zhvillojnë Plane kombëtare për veprim për zbatim të Rezolutës. Plani i parë kombëtar për veprim në Maqedoninë e Veriut është zbatuar nga viti 2013 deri në vitin 2015. Plani i ri është në zhvillim e sipër (shih Kapitullin II).**

Të rëndësishme së madhe për Maqedoninë e Veriut janë gjithashtu edhe zhvillimet në **Këshillin e Evropës**. Ia vlen të përmendet **Konventa për parandalimin dhe luftimin e dhunës kundër grave dhe dhunës në familje** (Konventa e Stambollit) të cilën shteti e ratifikoi në vitin 2018. Bazuar në ratifikimin, Qeveria ka miratuar një Plan për veprim ambicioz për zbatimin e Konventës për periudhën 2018-2023. Ndër tjera, Plani për veprim parashih miratimin e një Ligji të ri për Parandalimin dhe mbrojtjen nga dhuna kundër grave dhe dhuna në familje. Propozim ligji është dorëzuar në Kuvend por nuk është miratuar nga ana e përbërjes së fundit parlamentare. Kjo do të jetë detyra e përbërjes së re parlamentare pas zgjedhjeve të 2020.***

Bashkimi Evropian miratoi integrimin gjinor si një strategji udhëzuese drejt barazisë gjinore dhe promovon konsiderimin e barazisë gjinore në të gjitha fushat e politikave. Në fakt, barazia gjinore si një parim është mishëruar në Traktatet evropiane që nga viti 1957, edhe para miratimit të Konventës CEDAW. Në vitin 1999, Traktati i Amsterdimit ka përfshirë promovimin e barazisë dhe eliminimin e diskriminimit midis burrave dhe grave që është njëra nga detyrat fundamentale të BE-së. Me kalimin e viteve, u nxorën një numër direktivash plotësuese në lidhje me barazinë gjinore, ndërsa në vitin 2006, këto u bashkuan në të ashtuquajturën Direktivë e përpunuar për trajtim të barabartë gjinor. BE-ja ka pasur një ndikim pozitiv në zhvillimin e politikës për barazi gjinore, jo vetëm se shtetet e veta anëtare por gjithashtu edhe në shtetet tjera evropiane, ku anëtarësimi ose marrëdhëniet e tjera të lidhura me ndihmën kërkojnë që vendet të punojnë drejt përputhjes me normat e BE-së.

***Burim: Vetë vlerësim për angazhimin parlamentar me Qëllimet për zhvillim të qëndrueshëm (QZHQ)**

Bashkimi ndërparlamentar dhe Programi për Zhvillim i Kombeve të Bashkuara (UNDP) kanë zhvilluar një vegël për vetëvlerësim „Parlamentet dhe synimet për zhvillim të qëndrueshëm“ që kanë për qëllim t'u mundësojnë deputetëve identifikimin e praktikave të mira, zbrazëtirave, mundësive dhe mësimave të marra. Kjo do të pajiste deputetët që të institucionalizojnë në mënyrë efektive agjendën e re dhe të integrojnë qëllimet e ndryshme përfshirë këtu edhe Qëllimin nr. 5 „arritja e barazisë gjinore dhe fuqizimi [për] të gjitha gratë dhe vajzat“ në funksionin legjislativ dhe mbikëqyrës të parlamentit. Konkluzat nga vetëvlerësimi duhet t'u mundësojnë deputetëve të caktojnë prioritetet për reforma me qëllim të përforcimit të përgjigjes së tyre ndaj QZHQ. Vegla është në dispozicion në:
<http://archive.ipu.org/pdf/publications/sdg-toolkit-e.pdf>

****Burim: Faqja e internetit e PeaceWomen**

Peace Women është Programi Gratë, paqja dhe siguria e WILFP - Lidhja Ndërkombëtare e grave për paqe dhe liri, organizata më e jetët paqësore e grave në botë. Ueb faqja përmban informata për gratë udhëheqëse të paqes, raportet monitoruese të Këshillit të sigurisë të KB dhe forumeve të tjera të KB dhe përmban afro 30.000 burime mbi temat e gjinisë, paqes dhe sigurisë në Qendrën për burime. Faqja e internetit është në dispozicion në:
<https://www.peacewomen.org/>

*****Burim: Faqja e internetit e Këshillit të Evropës për barazi gjinore**

Këshilli i Evropës po çon para avancimit e barazisë gjinore në vendet e tij anëtare. Krahas Konventës së Stambollit, e rëndësishme së madhe është jurisprudenca e Gjykatës Evropiane për të drejtat e njeriut. Disa nga vendimet e viteve të fundit kanë të bëjnë edhe me kuptimin e seksit dhe gjinisë në sistemin ligjor kombëtar, ndër të tjera rasti „X kundër ish Republikës Jugosllave të Maqedonisë“ nga janari 2019. Mëso më shumë:
https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Gender_identity_ENG.pdf
Këshilli i Evropës ka gjithashtu edhe faqen e internetit për barazi gjinore, me vegla të ndryshme, raporte, burime dhe të dhëna në dispozicion në:
<https://www.coe.int/en/web/genderequality/home>

FAKTE INTERESANTE:**STANDARDET E BE-SË NË LEGJISLACIONIN E VENDIT**

Standartet e BE-së për barazi gjinore janë të transferuara në kornizën legjislative kombëtare në Maqedoninë e Veriut, sidomos përmes miratimit të **Ligjit për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve** (2012). Qeveria po punon mbi Ligjin e ri për barazi gjinore, që duhet ti prezantohet përbërjes së re parlamentare në fund të vitit 2020, me qëllim përmirësimin e praktikave për integrim gjinor në krijimin dhe zbatimin e politikave.

Së fundi, Maqedonia e Veriut është gjithashtu pjesë e Organizatës për siguri dhe bashkëpunim në Evropë (OSBE). **Plani i OSBE-së për Promovimin e barazisë gjinore 2004** lidh drejtpërdrejt të drejtat e barabarta të grave dhe burrave me „paqen, demokracinë e qëndrueshme, zhvillimin ekonomik dhe, rrjedhimisht, me sigurinë dhe stabilitetin në rajonin e OSBE-së“. Plani për veprim i OSBE-së - korniza më gjithëpërfshirëse e OSBE-së deri më tani, që udhëzon institucionet e OSBE-së dhe shteteve anëtare për barazinë gjinore - thekson nevojën për të „zhvilluar më tej dhe forcuar një proces të vazhdueshëm dhe të qëndrueshëm të integritit gjinor“. Plani për veprim angazhon Organizatën për qëllimin e integritit të perspektivës gjinore në të gjitha programet dhe operacionet e saja dhe mbështetjen e arritjes së këtyre synimeve në ndihmën e OSBE-së për shtetet pjesëmarrëse. Që nga viti 2004, OSBE ka miratuar angazhimet plotësuese lidhur me barazinë gjinore:

Tabela: Angazhimet e OSBE-së për barazi gjinore

Takim	Vendimi i këshillit ministror	Pikat kyçe
Lubjanë, 2005	Nr. 15/05 mbi Parandalimin dhe luftën kundër dhunës ndaj grave	Ky vendim nxit Shtetet pjesëmarrëse të ndërmarrin të gjitha masat legjislative, politike dhe programatike për parandalimin e dhunës ndaj grave.
Lubjanë, 2005	Nr. 14/5 mbi Gratë në konflikt, parandalimi, menaxhimi i krizave dhe rehabilitimi pas konfliktit	Ky vendim integron Rezolutën 1325 në detyrimet e vet Organizatës dhe siguron që OSBE të ndërmarrë veprime në fushat e rekrutimit, programimit dhe raportimit.
Athinë, 2009	Nr. 7/09 mbi Pjesëmarrjen e grave në jetën politike dhe publike	Ky vendim kujton angazhimet e OSBE-së për avancimin e barazisë gjinore, jo diskriminimin dhe promovimin e të drejtës së barabartë të burrave dhe grave për pjesëmarrje në politikë dhe në jetën publike.
Vilnius, 2011	Nr. 10/11 mbi Promovimin e mundësive të barabarta për gratë në sferën e ekonomisë	Ky vendim u bën thirrje shteteve pjesëmarrëse të identifikojnë pengesat që parandalojnë fuqizimin ekonomik të grave, të krijojnë masa për të adresuar këto çështje dhe për të promovuar ndarjen e punëve shtëpiake, dhe përgjegjësi prindërore dhe të kujdestarit.
Bazel, 2014	Nr. 7/14 mbi Parandalimin dhe luftën kundër dhunës ndaj grave	Ky vendim dënon fuqimisht të gjitha format e dhunës ndaj grave dhe të përbajturit nga arsytimi i saj, dhe u bën thirrje Shteteve pjesëmarrëse të sigurojnë mbrojtje dhe respekt të plotë të të drejtave të njeriut dhe lirisë themelore të të gjitha grave përmes: 1) kornizës ligjore; 2) parandalimit; 3) mbrojtjes; 4) ndjekjes penale dhe 5) partneritetit.
Milano, 2018	Nr. 4/18 mbi Parandalimin dhe luftën kundër dhunës ndaj grave	Vendimi konfirmon angazhimet ekzistuese dhe thirrjet për të sfiduar ngacmimin seksual dhe format e reja të dhunës, duke përfshirë edhe dhunën në internet. Kjo kërkon gjithashtu një angazhim më të fortë të djemve dhe burrave.

Burim: Përpunuar nga autorët, duke u bazuar në informata nga <https://www.osce.org/ministerial-councils>

Maqedonia e Veriut, si shtet pjesëmarrës në OSBE dhe me prezencën e Misionit të OSBE-së në Shkup, po kontribuon në zbatimin e kësaj dhe është i detyruar politikisht që t'u përbahet angazhimeve të lartpërmendura.*

***Burim: Anketë e udhëhequr nga OSBE mbi dhunën ndaj grave**
Dokumentet në këto faqe prezantojnë gjetjet ndër-rajonale, të krahasueshme të Anketës së udhëhequr nga OSBE mbi Mirëqenien dhe sigurinë e grave, e cila u zbatua në vitin 2018 në disa vende në Evropën Juglindore dhe Evropën Lindore, përfshirë këtu dhe Maqedoninë e Veriut. Kjo anketë e udhëhequr nga OSBE përfshin komponentën kualitative dhe cilësore dhe është ndërmarrë me qëllim të sigurimit të të dhënave komparative mbi format e ndryshme të dhunës të cilat gratë i përjetojnë në fëmijërinë e tyre dhe gjatë jetës së tyre. Çdo raport përfshin një listë të konkluzave dhe pikave të propozuara për veprim për një numër të aktorëve nga shoqëria civile, shtetet pjesëmarrëse të OSBE-së dhe strukturat ekzekutive të OSBE-së. Mëso më shumë për projektin: <https://www.osce.org/VAWsurvey>
Raporti për Maqedoninë e Veriut për 2019 është në dispozicion në gjuhën angleze, maqedonase dhe shqipe në: <https://www.osce.org/secretariat/419264>

Për lexim të mëtejshëm, ju rekomandojmë:

- » Bashkimi ndërparlamentar (2003): *Përballja me diskriminimin. Konventa për eliminimin e të gjitha formave të diskriminimit ndaj grave dhe protokoli i saj opsional Handbook for Parliamentarians*. Në dispozicion në gjuhën angleze: <https://www.ipu.org/resources/publications/handbooks/2016-07/handbook-parliamentarians-convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women-and-its-optional>
- » UNDP (2019): *Parliaments as Partners supporting the Women, Peace and Security Agenda*. Në dispozicion në gjuhën angleze: <https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/crisis-prevention-and-recovery/parliament-as-partners-supporting-women-peace-and-security-agend.html>
- » OSCE/LSE Centre for Women, Peace and Security (2020): *Implementing Women, Peace and Security Agenda in the OSCE Region*. Region (Zbatimi i Agjendës për gratë, paqen dhe sigurinë në rajonin e OSBE-së) Vjenë: Organizata për siguri dhe bashkëpunim në Evropë. Në dispozicion në gjuhën angleze: <https://www.osce.org/secretariat/444577>
- » Rrjeti kombëtar kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje (2018): *Сè што ТРЕБА да знаеме за Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство!*. Në dispozicion në gjuhën angleze: <http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2013/11/IK-22.11.pdf>
- » Bashkimi ndërparlamentar dhe UNDP (2017): *Parlamentet dhe QZHQ-të: Vegël për vetëvlerësim*. Në dispozicion në gjuhën angleze: <http://archive.ipu.org/pdf/publications/sdg-toolkit-e.pdf>

1.2 POLITIKA KOMBËTARE DHE KORNIZA LEGJISLATIVE

Republika e Maqedonisë së Veriut ka krijuar një kornizë të fuqishme për të zgjeruar barazinë gjinore. Maqedonia e Veriut është pjesë e të gjitha kornizave politike ndërkombëtare për barazi gjinore: Konventa e KB për eliminimin e të gjitha formave të diskriminimit ndaj grave (CEDAW), Platforma për veprim e Pekinit e KB (1995) dhe Konventa e Këshillit të Evropës për mbrojtjen e të drejtave të njeriut dhe lirive fundamentale (e ratifikuar në vitin 1997) dhe Konventa për parandalimin dhe luftën kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje (Konventa e Stambollit, e ratifikuar në 2018). Vendi gjithashtu ka treguar angazhim për Agjendën e KB-së për gratë, paqen dhe sigurinë (d.t.th. Rezolutën e Këshillit të KB 1352 ,Gratë, paqja dhe siguria' dhe rezolutat pasuese), megjithëse për momentin nuk ekziston një Strategji kombëtare valide dhe/ose një Plan për veprim për zbatimin e Agjendës 1325.

Kushtetuta siguron barazinë (Neni 9) e të gjithë qytetarëve pa dallim të gjinisë, racës, ngjyrës së lëkurës, prejardhjes kombëtare apo sociale, besimit politik apo fetar, pronës apo statusit social. Sidoqoftë, për dallim nga kushtetutat e vendeve anëtare të BE-së (për shembull Finlanda dhe Gjermania), nuk ka dispozitë të veçantë për barazinë midis grave dhe

burrave. Njëra nga kompetencat e Gjykatës Kushtetuese është të sigurojë mbrojtjen e lirive dhe të drejtave të qytetarëve, duke përfshirë ndalesën e diskriminimit në bazë gjinore.

Vendi ka miratuar ligje të shumta mbi barazinë gjinore, e fundit **Ligji për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve**, miratuar në 2012 [Gazeta Zyrtare nr. 6/2012] dhe ka pësuar ka ndryshime disa herë pas kësaj. Tabela më poshtë shfaq karakteristikat kryesore të ligjit.

Tabela: Çështjet kyçe të përfshira me Ligjin për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve

Tema/çështja	Çështjet kyçe
Qëllimi i Ligjit	Të sigurojë mundësi të barabarta për gratë dhe burrat në sferën politike, ekonomike, sociale, arsimore, kulturore, shëndetësore, qytetare dhe çfarëdo sferë tjetër të jetës shoqërore
Fushëveprimi i Ligjit	Sektori publik dhe privat, në të gjitha sferat e jetës
Kuota gjinore	Ligji nuk prezanton një kuotë në mënyrë të qartë, por definojnë që përfaqësimi i barabartë është përfaqësimi i secilës prej gjinive në popullatë si të barabarta. Kuotat gjinore janë të përmendura si një formë e masave specifike që mund të ndërmerren.
Definicionet dhe institutet ligjore	Ligji definojnë institutet ligjore në vijim: <ul style="list-style-type: none"> » Diskriminimin , duke përfshirë diskriminimin direkt dhe të tërthortë; » Ngacimin; » Ngacimin seksual; » Trajtimin e barabartë; » Barazinë e plotë midis grave dhe burrave; » Përfaqësimin e barabartë; dhe » Integrimin gjinor.
Mbrojtja ligjore	Në rastet e diskriminimit në baza gjinore, rastet mund të raportohen deri tek Avokati i Popullit, Komisioni për parandalimin dhe mbrojtjen nga diskriminimi dhe Përfaqësuesi ligjor/ Avokati gjinor në kuadër të Ministrisë për punë dhe politikë sociale (i paemëruar). Rastet gjithashtu mund të vehen para gjykatave.
Lloje të masave për të arritur mundësi të barabarta	Ligji parasheh masa të përgjithshme dhe specifike. Ekzistojnë tre forma të masave specifike: afirmative, fuqizuese dhe programatike.
Mekanizma institucional në nivel qendror	<ul style="list-style-type: none"> » Kuvendi: Komisioni për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve, si një trup i përhershëm pune i legjislaturës; » Qeveria: Sektori për mundësi të barabarta pranë Ministrisë për punë dhe politikë sociale dhe Organi konsultues ndërsektorial/ndërministror; » Ministrinë dhe institucionet tjera të administratës shtetërore: emërojnë Koordinator dhe Zëvendës koordinator, nga personeli ekzistues.
Mekanizma institucional në nivel lokal	<ul style="list-style-type: none"> » Këshilli: Komisioni për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve; » Administrata: emërojnë Koordinator dhe Zëvendës koordinator, nga personeli ekzistues.
Politika	Kuvendi miraton një Strategji tetëvjeçare për barazi gjinore, të përgatitur nga Qeveria. Qeveria miraton dhe zbaton Plane për veprim shumëvjeçare për zbatimin e Strategjisë. Raportet vjetore përgatiten dhe i prezantohen Komisionit për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve në Kuvendit.
Vetëdija publike	Transmetuesit publik dhe privat janë të obliguar që të raportojnë me ndjeshmëri gjinore dhe të zhvillojnë programe që nuk janë diskriminuese. Këshilli për transmetim i Maqedonisë së Veriut është i obliguar që të kryejë një analizë mbi praktikën e raportimit dhe të dorëzojë një raport vjetor deri tek Kuvendi.
Mbledhja e të dhënave	Të gjithë autoritetet janë të obliguar që të mbledhin dhe analizojnë statistika në mënyrë të ndarë nga gjinia dhe të dorëzojnë ato deri tek Enti shtetëror statistikor.
Partitë politike	Me dokumentet e brendshme partitë definojnë mënyrën dhe aktivitetet për përparimin e pjesëmarrjes së barabartë të grave dhe burrave në organet partiake. Partitë politike gjithashtu janë të obliguar që të miratojnë masa të veçanta që kanë për qëllim sigurimin e trajtimit të barabartë të grave dhe burrave.

Referencë: E zhvilluar në mënyrë të pavarur nga autorët

Që nga miratimi, Ligji ka siguruar një qasje të gjerë të qeverisë, që ka për qëllim heqjen e diskriminimit dhe promovimin e mundësive të barabarta dhe të trajtimit të barabartë. Sidoqoftë, vazhdimisht ngelin sfida që janë në zhvillim e sipër. Sektori për mundësi të barabarta në kuadër të Ministrisë për punë dhe politikë sociale ka burime të kufizuara njerëzore dhe financiare. Qeveria nuk ka arritur të prezantojë zhvillimin e kapaciteteve themelore dhe të specializuara për administratën. Masat specifike efektive dhe efikase (veprat afirmative, aktivitetet për fuqizim dhe programatike janë të rralla ndërsa vetëqeverisjeve lokale ju mungon mbështetja nga niveli qendror për zbatimin e Ligjit. Në përgjithësi, edhe pse diskriminimi i bazuar në gjini është i pranishëm në shoqëri, numri i rasteve në baza gjinore në instancat kuazi-gjyqësore dhe gjyqësore mund të jetë më i lartë. Këto janë vetëm disa nga arsyet përse Qeveria ka vendosur që të punojë mbi një Ligj të ri për Barazi gjinore gjatë vitit 2020.

KËSHILLA PËR DEPUTETËT DHE PERSONELIN E KUVENDIT:

Përgatitja e Ligjit të ri për barazi gjinore në Maqedoninë e Veriut

Kuvendi dhe në veçanti Komisioni për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve, ndër të tjerat, mund të realizojë aktivitetet në vijim për mbështetje të miratimit të ligjit të ri:

- » Të zhvillojë më tej ndërgjegjësimin dhe aftësitë për të dalluar mangësitë në ligjet ekzistuese dhe në standardet ndërkombëtare dhe praktikata më të mira në këtë fushë. Për këtë qëllim, Misioni i OSBE-së në Shkup ka porositur dy raporte për Ministrinë për punë dhe politikë sociale në vitin 2019, në dispozicion në vegëzën vijuese: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspx>;
- » Të sigurohet përfshirja e lëvizjeve të grave në këtë proces, duke lehtësuar konsultimet në të gjithë vendin.
- » Të analizohet nëse ligji i ri do të mundësojë përforcimin e mekanizmave institucional në nivelin qendror dhe lokal dhe të propozohen amendamente, duke u bazuar në konsultimet me ekspertët, po qe nevoja;
- » Të krijohet një proces efikas dhe efektiv i mbikëqyrjes së Ligjit.

Për momentin, vendi po zbaton **Strategjinë për barazi gjinore për 2013-2020 dhe Planin e saj kombëtar për barazi gjinore 2018 deri në 2020**. Qëllimet e kësaj strategjie janë: a) të sigurojë mbështetje sistematike për integrimin e çështjeve gjinore në politikat dhe instrumentet financiare, b) të përforcojë funksionalitetin efektiv të mekanizmave institucional, c) të çojë përpara barazinë gjinore në proceset e vendimarrjes, d) të rrit vetëdijen, të ndryshojë legjislacionin dhe përforcojë kapacitetet e profesionistëve për të prekur temën e dhunës kundër grave dhe dhunën me bazë gjinore, e) të çojë para politikat dhe aktivitetet për tejkalimin e pengesave kundër punësimit në rritje të grave, f) të rritet barazia gjinore në arsim, g) të rritet barazia gjinore në sektorin e shëndetësisë, h) të avancojë kulturën e raportimit të ndjeshëm gjinor në media dhe i) të krijohet koordinim dhe bashkëpunim midis sektorëve publik, privat dhe qytetar në zbatimin e Ligjit për mundësi të barabarta. Pasi **strategjia e tanishme do të përfundojë në 2020, Kuvendi ka nevojë që të sigurohet që qeveria të zhvillojë Strategjinë e**

re bazuar në një vlerësim të pavarur të zbatimit të Strategjisë ekzistuese. Komisioni për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve në përbërjen e re parlamentare duhet gjithashtu të përfshihet në këtë proces sapo të emërohet.

KËSHILLA PËR DEPUTETËT DHE PERSONELIN E KUVENDIT:

Të sigurohet mbrojtje nga diskriminimi me Ligjin për parandalim dhe mbrojtje nga diskriminimi

Maqedonia e Veriut ka miratuar një Ligj të ri për parandalimin dhe mbrojtjen nga diskriminimi në vitin 2019, që në maj të 2020 është deklaruar si jokushtetues. Krahasuar me ligjin e mëparshëm (nga viti 2010), Ligji i ri ishte plotësisht në pajtim me standardet ndërkombëtare dhe sidomos me direktivat e Bashkimit Evropian për barazi, duke ofruar një kornizë ligjore që shkon më tej standardeve minimale të BE-së. Ligji mbulon 25 baza, duke përfshirë seksin dhe gjininë, në një listë të hapur të bazave. Gjithashtu Ligji prezanton detyrën e sektorit publik për të promovuar barazinë, përfshirë barazinë gjinore, dhe parashikon detyrë për mbledhjen e të dhënave të ndara në bazë të arsyeve të ndryshme të diskriminimit. **Komisioni i ri për parandalim dhe mbrojtje nga diskriminimi** duhet të emërohet gjashtë muaj pas miratimit të Ligjit. Përbërja e re parlamentare pas zgjedhjeve të vitit 2020 do të duhet të sigurojë që Ligji i ri për parandalim dhe mbrojtje nga diskriminimi të jetë i miratuar sa më herët, duket e mbushur kështu zbrazëtirën ekzistuese ligjore. Pas miratimit të Ligjit, do të duhet gjithashtu të emërojë Komisionin për parandalim dhe mbrojtje nga diskriminimi.

Ligjet tjera që rregullojnë punën e armatës, policisë, gjyqësorit dhe administratës publike janë gjithashtu të rëndësishme për barazinë gjinore. Ligjet dhe aktet nënligjore që do të pasojnë duhet të jenë të theksuara pasi që janë të rëndësishme së veçantë me qëllim që të sigurohet barazia gjinore në sferat e ndryshme të jetës private dhe publike:

- » Ligji për mbrojtje nga ngacmimi në vendin e punës (Gazeta Zyrtare nr. 79/2013) dhe ndryshimet e tij;
- » Ligji për marrëdhëniet e punës (Gazeta Zyrtare Nr. 62/2005) dhe ndryshimet e tij;
- » Ligji për punë vullnetare (Gazeta Zyrtare nr. 85/2007) dhe ndryshimet e tij;
- » Ligji për sigurim pensional vullnetar me financim kapital (Gazeta Zyrtare nr. 7/2008) dhe ndryshimet e tij;
- » Ligji për mbrojtje sociale (Gazeta Zyrtare nr. 79/2009) dhe ndryshimet e tij;
- » Ligji për të drejtat e pacientëve (Gazeta Zyrtare nr. 82/2008) dhe ndryshimet e tij;
- » Ligji për shëndetin publik (Gazeta Zyrtare nr. 22/2010) dhe ndryshimet e tij;

- » Ligji për mbrojtje shëndetësore (Gazeta Zyrtare nr. 43/2012) dhe ndryshimet e tij;
- » Rregullorja për standardet minimale për sigurinë dhe shëndetin në vendin e punës për punëtorët shtatzëna, punëtorët që kanë lindur rishtaz ose janë gjdhënëse (Gazeta Zyrtare Nr. 119/2011);

Veçanërisht, për sa i përket barazisë gjinore në pjesëmarrjen politike, vendi futi një kuotë gjinore në **Kodin Zgjedhor**. Neni 64 parasheh që së paku 40% e kandidatëve në një listë kandidatësh për zgjedhjet parlamentare (por gjithashtu dhe këshillat vendor) duhet të përbëhen nga të dyja gjinitë, duke obliguar entitetet politike në mënyrë plotësuese që „së paku një nga çdo i treti vend të duhet të rezervohet për gjininë më pak të përfaqësuar, me së paku një vend plotësues nga çdo dhjetë vende.“ Shih më tepër mbi përfaqësimin e grave në parlament në kapitullin tjetër.*

Gjithashtu është e rëndësishme të theksohet se **gratë janë të përfaqësuara më mirë vetëm në institucionet në të cilat zbatohen kuotat gjinore** - siç janë Kuvendi dhe këshillat vendor. Në të gjitha institucionet tjera, siç janë emërimet në Qeveri (vetëm 5 femra anëtare të Qeverisë nga gjithsej 25 anëtarë në mars të vitit 2020) ose kryetarë komunash (vetëm 6 femra kryetare komunash nga 81 njësi të vetëqeverisjes lokale). Përfaqësimi i grave ngel i ultë dhe nën 40% që është cak i vendosur nga Rekomandimi (2003)3 i Këshillit të ministrave pranë Këshillit të Evropës deri te vendet anëtare mbi pjesëmarrjen e balancuar të grave dhe burrave në vendimarrjen politike dhe publike.

*Burim: Qendër e njohurive mbi gratë në politikë e Bashkimit ndërparlamentar
IPU ka një platformë interesante me lloje të ndryshme të statistikave, hulumtimeve, raporteve dhe radhitjeve në temën e grave në politikë me një theks për gratë në parlamente. Qendra e njohurive është në dispozicion në vegëzën: <https://www.ipu.org/our-impact/gender-equality/women-in-parliament/ipu-knowledge-hub-women-in-politic>

KËSHILLA PËR DEPUTETËT DHE PERSONELIN E KUVENDIT:

Plani i ri për Gratë, paqen dhe sigurinë në zhvillim e sipër

Maqedonia e Veriut për momentin është i vetmi shtet në Ballkanin perëndimor pa një Plan të vlefshëm kombëtar për veprim. Plani i parë për veprim është zbatuar nga 2013-2015 duke u fokusuar në a) integrimin e një perspektive gjinore në politikat e sigurisë dhe mbrojtjes së shtetit, b) pjesëmarrjen e rritur të grave në misionet ndërkombëtare, civile dhe ushtarake dhe c) parandalimin e dhunës kundër grave në kohë paqeje, konflikti dhe katastrofave humanitare.

Në vitin 2020, nën koordinimin e Ministrisë së Mbrojtjes, po zhvillohet një Plan i ri shumëvjeçar kombëtar për veprim. Kuvendi i Maqedonisë së Veriut, bazuar në shembullin e Malit të Zi, mund të themelojë një mekanizëm ad hok për monitorim, që do të ketë për qëllim të mbikëqyrë punën e Qeverisë për sa i përket zbatimit të Planit të ri kombëtar për veprim, 1325.

Për lexim të mëtejshëm, ju rekomandojmë:

- » Biljana Kotevska (2019): *Raporti shtetëror mbi barazinë gjinore Republika e Maqedonisë së Veriut, 2019. Bruksel: Komisioni Evropian /DG Justice and Consumers. Në dispozicion në gjuhën angleze: <https://www.equalitylaw.eu/downloads/4996-republic-of-north-macedonia-country-report-gender-equality-2019-pdf-1-14-mb>*
- » Zhaneta Poposka dhe Lazar Jovevski (2017): *AE drejta anti-diskriminuese, Shkup: Misioni i OSBE-së në Shkup. Në dispozicion në gjuhën maqedonase: <https://www.osce.org/skopje/300736>*
- » Marija Savovska (2019): *Raport për vlerësimin e zbatimit të ligjit për mundësi të barabarta të grave dhe burrave në nivel lokal. Raport i pavarur, i porositur nga Misioni i OSBE-së në Shkup për Ministrinë për punë dhe politikë sociale. Në dispozicion në gjuhët maqedonase dhe shqipe: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspX>*
- » Neda Çallovaska-Dimovska (2019): *Raport për vlerësimin e zbatimit të ligjit për mundësi të barabarta të grave dhe burrave në nivel qendror. Raport i pavarur, i porositur nga Misioni i OSBE-së në Shkup për Ministrinë për punë dhe politikë sociale. Në dispozicion në gjuhën maqedonase: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspX>*

1.3. MEKANIZMAT INSTITUCIONAL KOMBËTAR GJINOR DHE INSTITUCIONET E PAVARURA

Mekanizmat institucional për barazi gjinore (apo makineria gjinore) janë trupa me mandat për promovimin e barazisë gjinore dhe përkrahje të integritit të barazisë gjinore në politikat e përgjithshme në të gjitha sferat, zakonisht të përbërë nga organi i qeverisë qendrore i plotësuar me një strukturë ndërministrrore që bashkërendon strukturën e integritit gjinor dhe personat e kontaktit ose pikat qendrore përgjegjëse për integrimin gjinor në ministri. Obligimi për të krijuar një mekanizëm institucional efikas dhe efektiv del nga Deklarata e Pekinit nga viti 1995. Mekanizmi institucional në Maqedoninë e Veriut është i krijuar sipas Ligjit për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve.

Tabela: Mekanizmat institucional për barazi gjinore

Niveli qendror	<ul style="list-style-type: none"> » Kuvendi: Komisioni për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve, si një trup i përhershëm i legjislaturës dhe Klubi i deputeteve (gjithashtu i quajtur Klubi parlamentar i grave); » Qeveria: Sektori për mundësi të barabarta pranë Ministrisë për punë dhe politikë sociale dhe Grupi konsultues ndërsektoral/ ndërministrior; » Ministrinë dhe institucionet tjera të administratës shtetërore: Koordinator dhe Zëvendës koordinator të emëruar, nga personeli ekzistues i atyre ministrive/institucioneve;
Niveli lokal	<ul style="list-style-type: none"> » Këshilli: Komisioni për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve; » Administrata: Koordinator dhe Zëvendës koordinator të emëruar, nga personeli ekzistues i komunave dhe Qyteti i Shkupit;

Burim: E përpunuar në mënyrë të pavarur nga autorët

Burim: Udhëzuesi i OECD për integrimin dhe zbatimin e barazisë gjinore
Megjithëse Maqedonia e Veriut nuk është pjesë e Organizatës për bashkëpunim dhe zhvillim ekonomik (OECD), këshillohet të përdoren burimet e shkëlqyeshme të krijuara prej saj. Një nga mjetet më të mira që paraqet standardet, praktikat më të mira dhe mësimet e marra se si të sigurohet integrimi gjinor në shtetëror, administratën publike, parlamentet dhe qeverinë mund të gjenden në vegëzën: <http://www.oecd.org/gender/governance/toolkit/>

Komisioni për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve në Kuvendin e Republikës së Maqedonisë së Veriut luan një rol qendror lidhur me ligjbërjen e ndjeshme ndaj gjinisë dhe mbikëqyrjen e zbatimit të detyrimeve ndërkombëtare dhe legjislacioni kombëtar. Komisioni përbëhet nga 11 anëtarë, duke përfshirë edhe kryetarin e komisionit. Si të gjitha trupat punues të Kuvendit, Komisioni është i përbërë nga përfaqësues nga të gjitha partitë politike. Fatkeqësisht, përfaqësimi i burrave ka qenë shumë i ulët në përbërjen e fundit nga 2016 deri në 2020, pasi që nga gjithsej 11 anëtarët ka qenë i përfaqësuar vetëm një burrë (të dhëna nga janari 2020). Barazia gjinore është çështje e grave dhe burrave, prandaj edhe burrat duhet të jenë pjesë e përbërjes së Komisionit.

KËSHILLA PËR DEPUTETËT DHE PERSONELIN E KUVENDIT:

Komisioni për mundësi të barabarta luan një rol qendror në sigurimin që:

- » propozimet ligjore të jenë të rishikuara nga një perspektivë gjinore, duke përdorur informata të siguruara nga Qeveria dhe duke u bazuar në hulumtime nga njësitë e ndryshme të parlamentit, duke përfshirë edhe Institutin parlamentar;
- » Qeveria të prezantojë Strategjinë kombëtare dhe Planet për veprim për mundësi të barabarta me kohë për t'u shqyrtuar nga ana e Kuvendit.
- » legjislacioni kombëtar dhe detyrimet ndërkombëtare, kanë për qëllim rritjen e barazisë gjinore në sferat e ndryshme të jetës;
- » aktivitetet e parlamentit për mbikëqyrje po realizohen duke përdorur të gjitha mjetet dhe metodat për mbikëqyrje për të mirën e grave dhe burrave, vajzave dhe djemve dhe grupeve të ndryshme midis tyre;
- » Komisioni po punon në bashkëpunim të ngushtë me komisionet tjera, duke pasur për qëllim integrimin gjinor në të gjitha aktivitetet e ligjbërjes dhe mbikëqyrjes të Kuvendit,
- » Kuvendi kryen aktivitetet e veta promovuese dhe të tjera, duke përfshirë zbatimin e Planit të Kuvendit mbi ndjeshmërinë gjinore për 2020 dhe 2021,
- » Nismat dhe aktivitetet kundër stereotipave dhe para-gjykimeve ekzistuese në shoqëri ndërmerren nga ana e Kuvendit dhe
- » Kuvendi po bashkëpunon me shoqatat e punëtorëve, sindikatat, organizatat joqeveritare dhe shoqatat aktive në sferën e mundësive të barabarta.

Ligji për mundësi të barabarta ia përcakton rolin e mekanizmit institucional të qeverisë (makinerinë gjinore) **Ministrisë për punë dhe politikë sociale** e cila për këtë qëllim ka krijuar Sektorin për mundësi të barabarta. Përderisa lista e detyrave të caktuara me ligj për Ministrinë është e gjerë, ekzistojnë burime të kufizuara financiare apo njerëzore që janë të ndara për të zbatuar këto detyra. Kjo është theksuar gjithashtu në raportet e rregullta të Komisionit Evropian dhe në Vërejtjet përmbyllëse të Komitetit CEDAW. Sidoqoftë, Ministria po kryen një sërë aktivitetesh të ndryshme, që përfshijnë:

- » zhvillimin e një legjislacioni të ri për barazi gjinore, përfshirë këtu edhe një ligj të ri për barazi gjinore gjatë vitit 2020;
- » mbështetjen e zhvillimit të legjislacionit, aktet nënligjore dhe procedurat standarde të veprimit, kështu që perspektiva gjinore të jetë e përfshirë në procesin e hartimit;
- » zhvillimin, zbatimin dhe mbikëqyrjen e zbatimit të dokumenteve qendrore politike, duke përfshirë Strategjinë kombëtare dhe Planet për veprim mbi barazinë gjinore, por gjithashtu edhe planin për veprim për zbatimin e Konventës së Stambollit dhe Strategjinë kombëtare mbi barazinë dhe jodiskriminimin;
- » përgatitjen e raporteve vjetore për zbatimin e Strategjisë për barazi gjinore, për t'u shqyrtuar nga Komisioni për mundësi të barabarta i Kuvendit;
- » ngritjen e vetëdijes dhe trajnimin e profesionistëve mbi çështjet e ndryshme që kanë të bëjnë me barazinë gjinore dhe dhunën me bazë gjinore;
- » ngritjen e vetëdijes publike mbi barazinë gjinore, kundër diskriminimit dhe luftën e dhunës me bazë gjinore.

PRAKTIKAT MË TË MIRA:

Bashkëpunimi midis mekanizmit institucional qeveritar, shoqërisë civile dhe komisionit parlamentar për nisma legjislative në Bosnjë dhe Hercegovinë

Në vitin 2015, Agjencia për barazi gjinore, OJQ-ja Sarajevo Open Centre dhe Komisioni për barazi gjinore i Asamblesë parlamentare në nivel shtetëror ishin në partneritet për promovim të nevojave për ndryshime ligjore të Kodit zgjedhor. Agjencia dhe OJQ-ja së bashku kanë zhvilluar një dokument të hollësishëm dhe ndryshimet ligjore të cilat ishin të diskutuara dhe miratuara në një seancë publike të Komisionit, me pjesëmarrjen e OJQ-ve tjera dhe palëve përkatëse kombëtare dhe ndërkombëtare. Ndryshimet parashihnin futjen e 50% të kuotës gjinore - sistemi ziper për listat zgjedhore. Fatkeqësisht, amendamentet nuk u miratuan në leximin e parë, por procesi i bashkëpunimit mund të shihet si një mënyrë e shkëlqyer e përfshirjes së shoqërisë civile në ligjvënien. Mëso më shumë: <https://soc.ba/en/the-orange-report-2016-annual-report-on-the-state-of-womens-rights-in-bosnia-and-herzegovina-2/>

Janë të rëndësishëm edhe **Koordinatorët dhe Zëvendës-koordinatorët** në ministrinë dhe institucionet e administratës shtetërore. Fatkeqësisht, pasi që nuk janë personel me orar të plotë pune por vetëm pika fokale të caktuara, interesat e tyre, njohuritë, aftësitë, qasja deri tek informatat dhe vendimmarrja ndryshon nga institucioni në institucion, duke lënë kështu shumë hapësirë për përmirësim. Konkluzione të ngjashme mund të bëhen edhe në nivelin lokal, ku fatkeqësisht jo të gjitha komunat kanë të caktuar Komision për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve në Këshillat dhe as Koordinatorë e Zëvendës koordinatorë në administratën komunale. Kjo natyrisht ka ndikim të fuqishëm mbi punën e komunave dhe institucioneve të tyre, pasi që ekzistimi i mekanizmave kyç institucional është parakusht për çfarëdo pune rreth zgjerimit të barazisë gjinore.

KËSHILLA PËR DEPUTETËT DHE PERSONELIN E KUVENDIT:**Përforcimi i mekanizmave institucional me Ligjin e ri për barazi gjinore**

Kuvendi dhe në veçanti Komisioni për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve, ndër të tjerat, mund të realizojë aktivitetet në vijim për mbështetje të përforcimit të mekanizmave institucional gjatë procesit të zhvillimit të ligjit të ri:

- » Të studiohen modele të ndryshme për mekanizma institucional në nivelin qendror dhe lokal që ekzistojnë në vendet fqinje dhe më gjerë në rajon;
- » Të konsiderohet pozicionimi i mekanizmit institucional qeveritar në nivel më të lartë se ai që ka tani, duke krijuar Ministri për barazi gjinore, një Agjenci që i raporton drejtpërsëdrejti kryeministrit ose një Sekretariat për barazi gjinore;
- » Të konsiderohet punësimi me orar të plotë i Këshilltarëve gjinor në Kabinetet e Sekretarëve shtetërorë të të gjitha ministrive përkatëse dhe Kuvendit, duke synuar një qasje më të koordinuar ndaj integritimit gjinor;
- » Të konsiderohet krijimi i një qendre për trajnim për Barazi gjinore dhe vend këshillues për integrim gjinor që ka për qëllim trajnimin e nëpunësve publik por gjithashtu edhe të zhvillojë mjete dhe metoda për zbatim në nivel qendror dhe lokal;

Shih më tepër rekomandime në raportin: Neda Çallovska-Dimovska: Raport për vlerësimin e zbatimit të ligjit për mundësi të barabarta të grave dhe burrave në nivel qendror. Raport i pavarur, i porositur nga Misioni i OSBE-së në Shkup për Ministrinë për punë dhe politikë sociale. Në dispozicion në gjuhën maqedonase: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>

Dy institucione të pavarura janë jashtëzakonisht të rëndësishme për të trajtuar diskriminimin mbi bazë gjinore: Institucioni i Avokatit të popullit dhe Komisioni për parandalim dhe mbrojtje nga diskriminimi.

Avokati i popullit i Republikës së Maqedonisë së Veriut është institucioni qendror kombëtar për të drejtat e njeriut ndërsa në gamën e gjerë të aktiviteteve Avokati i Popullit ka të drejtë, ndër të tjera, të iniciojë ndryshime legjislative duke synuar forcimin e barazisë gjinore, të hartojë raporte speciale në lidhje me çështje specifike rreth barazisë së grave dhe burrave, të paraqesin hetime ex officio në rast të shkeljeve të të drejtave të njeriut me bazë gjinore dhe të ndërhyjnë në çështjet gjyqësore si amicus curiae (mik i gjykatës). Mëso më shumë për aktivitetet e Avokatit të popullit në: www.ombudsman.mk

PRAKTIKAT MË TË MIRA:**Ligji model mbi barazi gjinore në Serbi**

Avokati i popullit i Republikës së Serbisë ka krijuar një grup të veçantë punues në 2014 me detyrë që të zhvillojë një ligj model mbi barazinë gjinore. Pjesë e këtij procesi kanë qenë ekspertë të akademisë, institucione dhe lëvizjet e grave, që rezultuan me dy ligje model. Ligji model ka shërbyer si bazë për diskutime të mëtutjeshme në Qeveri dhe ka inspiruar disa nga zgjidhjet ligjore të cilat janë integruar në propozim ligjin e Qeverisë. Kjo është një shembull i shkëlqyeshëm se si Institucioni i Avokatit të popullit mund të kontribuojë në ligjbërjen.

Ligjin model mund ta gjeni në: www.rodnaravnopravnost.rs

Komisioni i ri për parandalim dhe mbrojtje nga diskriminimi duhet të emërohet nga përbërja e re parlamentare pas zgjedhjeve të vitit 2020. Komisioni duhet të ketë kompetenca të gjera ligjore, ndër të tjerat, të pranojë ankesa në lidhje me diskriminimin mbi bazë gjinore dhe të jep mendime dhe rekomandime; të iniciojë rastet *ex officio* e diskriminimit, të jep rekomandime të përgjithshme në rastet e diskriminimit sistemor, të bëjë hulumtime dhe të zhvillojë analiza, aktivitete për promovim dhe ndërgjegjësim; të kontribuojë në krijimin e ligjeve dhe në hartimin e raporteve speciale; dhe të përfshihet në rastet gjyqësore si palë ose të intervenojë duke dorëzuar shkresa *amicus curiae* (miq të gjykatës). Komisioni i mëparshëm i cili ka funksionuar deri në vitin 2019 ka pranuar një numër shumë të vogël të ankesave për diskriminim mbi bazë gjinore, kështu që do të jetë e rëndësishë së madhe që përbërja e re të krijojë besim tek opinioni i gjërë dhe shoqëria civile, duke pasur për qëllim që të kontribuojë me iniciimin e proceseve gjyqësore strategjike.

PRAKTIKAT MË TË MIRA:**Mbështetje aktive e Avokatit të popullit në Kroaci për ligjbërjen lidhur me gjininë në Parlament**

Avokatja e popullit për barazi gjinore (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova) është njëri nga katër institucionet e specializuar të Avokatit të popullit në Kroaci. Secili prej tyre është i specializuar në baza të ndryshme të mbrojtura të diskriminimit. Krahas punës rreth promovimit të barazisë gjinore, mbështetjen e institucioneve ekzekutive dhe adresimin e ankesave individuale të qytetarëve dhe entiteteve juridike, Avokati i popullit për barazi gjinore Vishnja Ljubičić ka luajtur një rol të rëndësishëm në ligjbërjen. Ajo ka dorëzuar nismat për ndryshime legislative për afro dymbëdhjetë ligje dhe akte nënligjore, ndërsa ajo dhe ekipi i saj janë pjesëmarrës të rregullt në seancat e komisioneve parlamentare, duke kontribuar për një vendimmarrje të informuar rreth barazisë gjinore. Mëso më shumë rreth punës dhe rezultateve të saja në: www.prs.hr

Për lexim të mëtejshëm, ju rekomandojmë:

- » ODIHR (2012): *Handbook for National Human Rights Institutions on Women's Rights and Gender Equality (Doracak për institucionet kombëtare për të drejtat e njeriut mbi të drejtat e grave dhe barazinë gjinore)*. Varshavë: Zyra e OSBE-së për institucione demokratike dhe të drejtat e njeriut. Në dispozicion në gjuhën angleze: <https://www.osce.org/odihr/97756>
- » OECD (2018): *Udhëzuesi i OECD për integrimin dhe zbatimin e barazisë gjinore Paris: Organizata për bashkëpunim dhe zhvillim ekonomik*. Në dispozicion në gjuhën angleze: <http://www.oecd.org/gender/governance/toolkit/>

Kapitulli 2.

BARAZIA GJINORE NË KUVENDIN E REPUBLIKËS SË MAQEDONISË SË VERIUT

2.1 PARLAMENTE ME NDJESHMËRI GJINORE

Parlamentet luajnë rol qendror në një demokraci dhe andaj duhet të jenë plotësisht përfaqësuese, transparente, të qasshme, llogaridhënese dhe efektive kur kryejnë funksionet e tyre: ligjvënës, mbikëqyrës dhe përfaqësues. Parlamentet dhe deputetët janë aktorët kryesor në promovimin dhe mbrojtjen e të drejtave të njeriut. Përmes funksionit të tyre legjislativ, mbikëqyrës dhe përfaqësues, parlamentet përfshijnë gjithë fushën e të drejtave politike, civile, shoqërore, ekonomike dhe kulturore. Nga ana tjetër, kryerja në mënyrë efektive e funksioneve të veta ka një ndikim të drejtpërdrejtë në gëzimin e këtyre të drejtave nga populli.

Njëra nga sfidat më të mëdha të demokracisë në shekullin 20 ka qenë përfshirja e grave si votuese dhe deputete. Si rezultat i kësaj sot, gratë përfaqësojnë përafërsisht 25% nga të gjithë deputetët në parlamentet kombëtare dhe kanë të drejtën të votojnë në të gjitha shtetet (shih të dhënat tek IPU Qendër e njohurive mbi gratë në politikë, të prezantuar në kapitullin 1.2).

FAKTE INTERESANTE:

E drejta e gruas për votim në Evropë

Në Evropë, shtetet e fundit që kanë miratuar të drejtën e gruas për votim kanë qenë Zvicra dhe Lihtenshtajni. Në Zvicër, gratë fituan të drejtën e votës në zgjedhjet federale në 1971; por në kantonin e Apencel Inerhoden gratë kanë fituar të drejtën e votimit mbi çështjet kantonale vetëm në 1991, kur kantoni u detyrua ta bënte këtë nga ana e Gjykatës supreme federale të Zvicrës. Në Lihtenshtajn, grave u është dhënë e drejta e votës nga referendumi për të drejtën e gruas për votim i vitit 1984. Tre referendume të mëparshme të mbajtura në 1968, 1971 dhe 1973 kishin dështuar për të siguruar të drejtën e votës për gratë. E drejta e grave për tu kandiduar për një mandat dhe për të votuar, në Jugosllavi dhe në të gjitha republikat e saja është futur me zgjedhjet e para të vitit 1945.

***Burim: Doracakë, botime dhe mjete në internet për gratë në politikë të OSBE/ODIHR**
Zyra e OSBE-së për institucione demokratike dhe të drejtat e njeriut mbështet shtetet pjesëmarrëse të OSBE në zbatimin e reformave demokratike dhe promovimin e pjesëmarrjes politike të grave. Si pjesë e këtyre aktiviteteve, ODIHR zhvillon **udhëzues dhe doracak**, për zbatim nga ana e institucioneve kombëtare. Shikoni disa prej tyre në veçëzën: <https://www.osce.org/odihr/gender-equality>

Ky përparim megjithatë nuk ka ardhur padëm. Gratë hynë në parlament për herë të parë duke u ballafaquar me një mjedis të ri dhe me shumë sfida të pa trajtuara. Të pa përfaqësuar më parë, gratë tani duhej ti përshtateshin rregullave të shkruara dhe të pashkruara të parlamentit që nuk ishin të përshtatura sipas nevojave të tyre. Për më tepër, ato duhej të merren me natyrën dinamike të parlamentit dhe me rregullat e tij të shkruara dhe të pashkruara që jo domosdoshmërisht ose tërësisht ishin të përshtatura me nevojat e tyre. Ato duhej t'i përshtateshin atyre normave, por ato gjithashtu ia arritën t'i ndryshojnë këto për t'iu përshtatur më mirë nevojave të tyre.*

Në vitin 2020, ODIHR ka botuar gjithashtu dhe Mjetin online për revizion gjinor për partitë politike. Mjeti online udhëzon partitë politike kur bëjnë vetëvlerësim për barazinë gjinore dhe ju ndihmon në zhvillimin e Planeve për veprim për partinë. Portali është në dispozicion në [genderaudit.osce.org](https://www.osce.org/genderaudit)

Parlamentet gjithandej nëpër botë definojnë si **vende pune** si çdo tjetër institucion shtetëror, organizatë apo kompani. Rregullat e sjelljes, orari i punës, të drejtat dhe detyrimet e deputetëve, përdorimi i resurseve, etj. rregullohen në legjislacionin dhe politikat përkatëse të vetë parlamentit. Deputetët si përfaqësues të njerëzve priten të sillen në përputhje me normat e shkruara, të përmbahen nga sjelljet diskriminuese dhe seksiste, përfshirë ngacmimet seksuale, të shfaqin një nivel të lartë të integritetit dhe të vishen profesionalisht. Jo gjithnjë, këto norma janë përshtatur për t'iu përgjigjur nevojave të grave dhe burrave.

Për të ndjekur ndryshimet demokratike, parlamentet duheshin të ndryshonin kulturën, infrastrukturën dhe rregullat e tyre për të qenë në gjendje t'i përgjigjen numrit në rritje të grave dhe nevojës për një punë më të balancuar dhe ekuilibër familjar për gratë dhe burrat në parlament. Së bashku me institucionet, organizatat dhe kompanitë tjera, parlamentet kanë pranuar këtë realitet të ri dhe kanë ndërmarrë hapa serioz transformues dhe reformues për t'u siguruar që legjislativi të bëhet një **mjedis më i ndjeshëm ndaj gjinive**.

FAKTE INTERESANTE:

NDALIMI I GJUHËS SË URREJTJES NË KODIN E ETIKËS

“Një deputet do të përmbahet nga veprimet dhe të folurit që mund të provokojnë urrejtje, jo tolerancë dhe dhunë në baza personale, ideologjike, fetare, kombëtare, gjinore ose racore”.

Ekstrakt nga neni 6 i Kodit të Etikës për deputetët e Kuvendit të Republikës së Maqedonisë së Veriut që ndalon gjuhën e urrejtjes mbi bazë gjinore.

PRAKTIKAT MË TË MIRA:

Fondacioni Westminster për demokraci boton një studim historik mbi dhunën ndaj grave në politikë në Bosnjë dhe Hercegovinë

Fondacioni Westminster për demokraci (WFD) ka përgatitur një anketë historike – studimi i parë i dedikuar në rajon - mbi Dhunën ndaj grave në politikë në Bosnjë dhe Hercegovinë, e cila gjithashtu shqyrton presionet me bazë gjinore me të cilat përballen gratë politike, kryesisht gratë deputete. 60 për qind nga 83 pjesëmarrës që janë anketuar kanë treguar se kanë përjetuar ndonjë formë të dhunës gjatë kohëzgjatjes së angazhimit të tyre në politikë. Dhuna psikologjike - duke përfshirë sulmet verbale mizogjiniste, ngacmimet në internet dhe ato seksuale - janë forma më e shpeshtë e raportuar nga gratë. Mëso më shumë për këtë studim në: <https://www.wfd.org/2019/07/26/vawp-bosnia-and-herzegovina/>

Bashkimi ndërparlamentar definojnë parlamentet e ndjeshme ndaj gjinisë si të tilla, ku strukturat, procedurat dhe puna e brendshme u përgjigjen nevojave dhe interesave të ndryshme si të burrave ashtu edhe të grave. Parlamentet me ndjeshmëri gjinore heqin pengesat për pjesëmarrje të plotë të grave dhe ofrojnë një shembull apo model pozitiv për shoqërinë në përgjithësi. Ata sigurojnë që veprimet dhe burimet e tyre të përdoren në mënyrë efektive drejt promovimit të barazisë gjinore. Një parlament i ndjeshëm gjinor është ai ku nuk ka kurrfarë pengesash - thelbësore, strukturore ose kulturore - për pjesëmarrjen e plotë të grave dhe për barazi midis deputetëve burra dhe gra si dhe personelin. Nuk është vetëm një vend ku gratë mund të punojnë, por gjithashtu një vend ku gratë dëshirojnë të punojnë dhe kontribuojnë. Një parlament me ndjeshmëri gjinore vendos një shembull pozitiv duke promovuar barazinë gjinore dhe fuqizimin e grave në shoqëri si në skenën kombëtare ashtu edhe në atë ndërkombëtare. Andaj një parlament me ndjeshmëri gjinore është një parlament bashkëkohor; që adreson dhe reflekton kërkesat për barazi të një shoqërie moderne. Përfundimisht, është një parlament që është më efikas dhe legjitim.

Në vitet e kaluara Kuvendi i Republikës së Maqedonisë së Veriut ka ndërmarrë hapa pozitiv në përpjekjet e përgjithshme për të zbatuar reforma demokratike dhe përforcuar institucionin. Për këtë qëllim **Kuvendi ka miratuar Planin Strategjik 2020-2021** i ndërtuar rreth tre shtyllave kyçe:

- (I) Përforcimi i demokracisë parlamentare;
- (II) Kuvend i hapur dhe llogaridhënës;
- (III) Shërbime profesionale dhe të pavarura.

Strategjia përfshin masa dhe aktivitete që kanë për qëllim përforcimin e funksionit mbikëqyrës, përmirësimin e proceseve legjislativ dhe operacionalizimin e zyrave për komunikim me qytetarët. Krahas kësaj, Kuvendi është pjesë e **Partneritetit për Qeveri të hapur** dhe përkushtimet tjera që kanë për qëllim rritjen e transparencës dhe llogaridhënies në punën e tij. Përfundimisht, profesionalizimi dhe shërbimi i pavarur i Kuvendit është një prioritet i rëndësishëm strategjik i Kuvendit i cili është mishëruar si duhet në Planin strategjik.

Për t'iu përgjigjur Planit strategjik që është neutral ndaj gjinive, Kuvendi ishte i shpejtë për të adresuar këtë çështje dhe ndërmori masa për të promovuar barazinë gjinore dhe të integrojë gjininë në të gjitha punët e saj. **Klubi i deputeteve** (siç u tha më lartë, gjithashtu i quajtur në disa raste edhe si Klubi parlamentar i grave) miratoi një **Plan strategjik 2018-2020** i cili fokusohet në përforcimin e kapaciteteve të Klubit dhe avokimin për përfaqësim më të mirë politik në nivelin qendror dhe lokal.

PRAKTIKAT MË TË MIRA:**Roli i Klubit të deputeteve në zgjerimin e bashkëpunimit ndërpartiak në Kuvend dhe avokimin për barazi gjinore**

Pas konvokimit të Kuvendit në vitin 2017, Klubi i deputeteve luajti një rol vital në rinisjen e dialogut midis partive politike në pushtet dhe opozitare. Përmes Klubit, gratë deputete të partive në pushtet dhe atyre opozitare, filluan të diskutojnë temat me interes të përbashkët.

Klubi i deputeteve vazhdimisht punon në përfaqësimin më të mirë të grave në jetën politike dhe vendimmarrjen në Republikën e Maqedonisë së Veriut. Si rezultat, ky Klub ka iniciuar një diskutim për ndryshime të Kodit zgjedhor për të futur kuotë gjinore prej 50%. Sidoqoftë, propozimi nuk është miratuar së bashku me amendamentet tjera të propozuara për Kodin zgjedhor.*

*Burim: Analizë e Institutit parlamentar: Numrat dhe bashkëpunimi ndërpartiak i deputeteve si faktor për përforcimin e ndikimit të tyre
Sipas kësaj analize, gratë deputete kanë theksuar solidaritetin midis kolegeve në Klubin e deputeteve si një faktor të fuqishëm për pajtim pas krizës në Kuvend në vitin 2014. Analiza tregon se krahas rivalitetit në nivelin e ideologjive partiake, bashkëpunimi ndërpartiak midis deputetëve mund të arrihet përmes koordinimit dhe bashkëpunimit joformal brenda Klubit të deputetëve. Analiza është në dispozicion në:
<https://www.sobranie.mk/content//Парламентарен%20институт/7.pdf>

Paralelisht me aktivitetet e Klubit të deputeteve, Kuvendi ka ndërmarr reforma serioze institucionale për të integruar gjininë në të gjitha aspektet e punës së vet. Duke adresuar mungesën e të dhënave fillestare, **Komisioni për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve** i mbështetur nga personeli, Klubi i deputeteve dhe Sekretarja e përgjithshme, në prill - maj të vitit 2019, ka realizuar një vetëvlerësim për ndjeshmërinë gjinore të Kuvendit duke përdorur metodologjinë e Institutit Evropian për barazi gjinore.

Ky vetëvlerësim është realizuar në një mënyrë transparente dhe pjesëmarrëse dhe përtej linjave partiake. Ky ushtrim ka siguruar të dhëna dhe rezultate të vlefshme bazuar në të cilat Kuvendi, i mbështetur nga Misioni i OSBE-së në Shkup, Zyra e OSBE-së për institucione demokratike dhe të drejtat e njeriut (ODIHR) dhe Instituti nacional demokratik (NDI), kanë identifikuar masa dhe aktivitete që kanë për qëllim të integrojnë gjininë në të gjitha aspektet. Vetëvlerësimi ka shërbyer gjithashtu si bazë për **Planin e aktiviteteve për ndjeshmëri gjinore të Kuvendit për 2020 dhe 2021**, të miratuar nga Komisioni për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve në janar 2020. Ky plan shkon më tej promovimit dhe avokimit për përfaqësim më të mirë politik të grave dhe ofron masa që kanë për qëllim përforcimin e kapaciteteve të Kuvendit për të prodhuar legjislacion të ndjeshëm gjinor, të mbikëqyrë barazinë gjinore dhe të prezantojë më shumë procedura të ndjeshme gjinore në punë dhe rekrutim.

FAKTE INTERESANTE:**Qëllimet strategjike të Planit të aktiviteteve për ndjeshmëri gjinore të Kuvendit 2020-2021**

- » Qëllimi 1: Gratë dhe burrat kanë mundësi të barabarta për të hyrë në Kuvend
- » Qëllimi 2: Gratë dhe burrat kanë mundësi të barabarta të ndikojnë në procedurat e punës së Kuvendit
- » Qëllimi 3: Interesat dhe shqetësimet e grave kanë hapësirën e duhur në agjendën e Kuvendit
- » Qëllimi 4: Kuvendi prodhon legjislacion të ndjeshëm gjinor
- » Qëllimi 5: Kuvendi përputhet me funksionin e tij simbolik

Plani i plotë është në dispozicion në faqen e internetit të Kuvendit në:

<https://www.sobranie.mk/strateshki-plan.nspX>

Për lexim të mëtejshëm, ju rekomandojmë:

- » IPU (2011): *Gender Sensitive Parliaments. A Global Review of Good Practice*. Gjenevë: Bashkimi ndërparlamentar. Në dispozicion në gjuhën angleze: <https://www.ipu.org/resources/publications/reports/2016-07/gender-sensitive-parliaments>
- » IPU (2018): *Seksizmi, ngacmimi dhe dhuna kundër grave në parlamentet në Evropë*. Gjenevë: Bashkimi ndërparlamentar. Në dispozicion në gjuhën angleze: <https://www.ipu.org/resources/publications/issue-briefs/2018-10/sexism-harassment-and-violence-against-women-in-parliaments-in-europe>
- » EIGE (2020): *Parlamente të ndjeshme gjinore, manual*. Në dispozicion në gjuhën angleze: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/toolkits/gender-sensitive-parliaments>
- » Eva Jovanova (2019): *Бројност и натпартиска соработка на пратеничките како фактор за зајакнување на нивното влијание*. Në dispozicion në gjuhën maqedonase: <https://www.sobranie.mk/content//Парламентарен%20институт/7.pdf>

2.2 BARAZIA GJINORE DHE PËRFAQËSIMI

Sistemet politike gjithandej nëpër botë janë të larmishme dhe pasqyrojnë larminë e popullatës. Sistemet presidenciale ekzistojnë përkrah monarkive kushtetuese, shteteve shumëpartiake dhe shteteve njëpartiake. Sidoqoftë, shumica e vendeve kanë njohur rëndësinë qendrore të parlamenteve për demokracinë. **Sistemi zgjedhor** i një shteti është njëri nga faktorët më të rëndësishëm përcaktues të asaj se sa gra do t'ia dalin në legjislativ në çfarëdo kohe të dhënë.

Sipas Bashkimit ndërparlamentar, gratë janë të zgjedhura në numër më të madh në **sistemet e përfaqësimit proporcional** se sa në sistemet zgjedhore me shumicë. Studimet e mëtutjeshme tregojnë se sistemet me shumicë ku gratë garojnë drejtpërsëdrejti me burrat në zonat e tyre zgjedhore, kanë prirje të kufizojnë numrin e grave të zgjedhura. Sistemet e përfaqësimit proporcional në kombinim me një sistem të listave të mbyllura, janë shumë më të favorshme për zgjedhjen e grave.*

*Burim: Kompilacion i mendimit dhe raporteve të Komisionit të Venedikut lidhur me sistemet zgjedhore dhe përfaqësimin gjinor

Ky dokument është kompilacion i ekstrakteve të marra nga mendimet dhe raportet/studimet e miratuara nga Komisioni i Venedikut mbi çështjet e sistemeve zgjedhore dhe përfaqësimit gjinor. Qëllimi i këtij kompilimi është të jipet një pasqyrë e doktrinës së Komisionit të Venedikut mbi këtë fushë. Ky dokument duhet të shikohet si plotësim i kompilimit të veçantë mbi sistemet zgjedhore në përgjithësi. Kompilimi thotë se: „...*Duhet të jetë e qartë se vetë sistemi zgjedhor nuk është as kusht i nevojshëm e as i mjaftueshëm për të siguruar përfaqësimin e grave. Nevojiten masa të tjera për të inkurajuar rritjen në përfaqësimin e grave*“. Kompilimi është në dispozicion në gjuhën angleze në vegëzën në vijim:: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2019\)005-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2019)005-e)

Pamohueshëm, kuotat kontribuojnë në përfaqësimin e konsiderueshëm të grave në parlamentet kombëtare. Më shumë se 80% e shteteve ku parlamentet kanë më shumë se 30% të grave deputete përfitojnë nga masat e veçanta siç janë kuotat - të ligjshme apo vullnetare (shih të dhënat tek IPU Qendra e njohurive mbi gratë në politikë, e prezantuar në kapitullin 1.2). Duhet të thuhet se kuotat funksionojnë mirë vetëm kur janë të përshtatura sipas sistemit zgjedhor të vendit përkatës dhe të pasuara me sanksione dhe rregulla për atë se ku duhet të vendosen gratë në listat partiake. Kuotat dhe masat tjera të veçanta kanë treguar një efekt të kombinuar kur shfuqizohen. Efekti nga këto vendime ka dalluar nga vendi në vend. Në disa shtete, përfaqësimi i grave në vendimmarrje është rritur edhe pasi që masat e veçanta janë braktisur. Nga ana tjetër, numri i grave në proceset e vendimmarrjes ka rënë menjëherë pasi që janë shfuqizuar kuotat dhe masat e tjera.

Më qëllim të promovimit të barazisë gjinore dhe pjesëmarrjes së gruas në proceset vendimmarrëse në nivelin qendror dhe lokal, Maqedonia e Veriut ka futur masa të veçanta (30% të kuotave gjinore) në legjislacionin e vitit 2006. Ky intervenim ka dëshmuar të ketë ndikim në rritjen dhe promovimin e pjesëmarrjes së grave. Një dispozitë e re në **Kodin zgjedhor** është siguruar për të kontribuar me përfaqësimin më të mirë të grave në Kuvend dhe këshillat komunal. Neni 64 i Kodit zgjedhor parasheh që së paku 40% **e kandidatëve në një listë kandidatësh** për zgjedhjet parlamentare (por gjithashtu dhe këshillat vendor) duhet të përbëhen nga të dyja gjinitë, duke obliguar entitetet politike në mënyrë plotësuese që „së paku një nga çdo i treti vend duhet të rezervohet për gjininë më pak të përfaqësuar, me së paku një vend plotësues nga çdo dhjetë vende“. **Kuota gjinore është e detyrueshme ligjrisht** dhe parasheh sanksione ligjore (mospranim i listës së kandidatëve nga ana e Komisionit shtetëror zgjedhor). Në tabelën më poshtë, do të shihni nivelin e përfaqësimit të grave në Kuvend që nga viti 1990.

Tabela: Përfaqësimi i grave në Kuvend që nga viti 1990

Mandati	1990-1994	1994-1998	1998-2002	2002-2006	2006-2008	2008-2011	2011-2014	2014-2016	2016-2020
Numri i grave	5	4	9	21	34	39	38	38	48
Përqindja	4%	3.2%	7.5%	17.5%	28.3%	32.5%	30.89%	31,6%	40%

Burimi: Përgatitur nga ana e autorëve, duke u bazuar në të dhënat nga ueb faqja e Entit shtetëror për statistikë

KËSHILLA PËR DEPUTETËT DHE PERSONELIN E KUVENDIT:

Të eksplorohehen masa të tjera për të mbështetur paritetin gjinor në listat zgjedhore

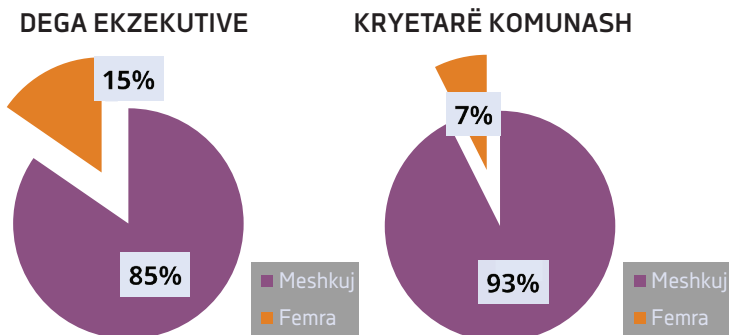
Kuvendi mund të shqyrtojë edhe masa të tjera ligjore, për shembull të jep stimuj financiar për partitë politike/koalicionet në rast se ata dorëzojnë listat e kandidatëve me një paritet të plotë gjinor (duke e zbatuar të ashtuquajturin 'sistem ziper' ose kuotë 50%), apo të rritet shpërndarja e fondeve për ato parti që arrijnë paritetin gjinor në grupet e tyre parlamentare. Shih për më tepër, studimin „Financimi i synuar gjinor për partitë politike“, i prodhuar nga IDEA - Instituti ndërkombëtar për demokraci dhe ndihmë zgjedhore, në dispozicion në:

<https://www.idea.int/sites/default/files/publications/gender-targeted-public-funding-for-political-parties.pdf>

Sipas analizës së Institutit parlamentar për listat zgjedhore dhe përfaqësimin gjinor, masa tjera për promovim të paritetit gjinor në listat zgjedhore përfshijnë:

- » zhvillimin e trajnimeve të veçanta dhe pakove publicitare për të inkurajuar gratë kandidate për të marrë pjesë në zgjedhje;
- » sigurimin e qasjes së barabartë në media për kandidatët gra dhe burra dhe inkurajimin e profesionistëve nëpër media, sidomos gjatë periudhave zgjedhore.

Të përmbyllim, gratë janë më mirë të përfaqësuar në institucionet për të cilat zbatohet kuota gjinore - të tilla janë Kuvendi i Republikës së Maqedonisë së Veriut dhe këshillat komunal. Pjesëmarrja e grave në degën ekzekutive dhe si kryetare të komunave është ende shumë e ulët.

Burim: Ueb faqja e Qeverisë, të dhënat nga 10 prilli 2020

Barazia gjinore ka nevojë për **mekanizma dhe procedura për të mbajtur qeveritë llogaridhënëse** për të integruar barazinë gjinore dhe përparimin e grave. Kuvendi luan rol kyç për sigurim të një llogaridhënieje të tillë. Në të gjithë botën, **komisionet për barazi gjinore** mund të luajnë një rol shumë domethënës në integrimin e perspektivës gjinore gjatë gjithë punës parlamentare. Këta trupa punues ndihmojnë që të mbahen në agjendë temat e barazisë gjinore për të gjithë deputetët. Tabela më poshtë tregon disa shembuj të funksioneve të cilat mund t'i ushtrojnë komisionet për barazi gjinore në disa nga vendet e OECD.

Tabela: Mandati i komisioneve për barazi gjinore në disa nga shtetet e OECD-së

	Mbikëqytja e pajtueshmërisë me standardet kombëtare dhe ndërkombëtare për barazi gjinore	Përgatitja e propozimeve legjislative që kanë të bëjnë me shtimin.	Rishikimi i të gjitha propozim ligjeve dhe buxheteve nga perspektiva e barazisë gjinore	Rishikimi i propozim ligjeve të selektuara nga perspektiva e barazisë gjinore	Slgurimi që të gjitha propozim ligjet të përfshijnë edhe analizë gjinore	Shqyrtimi i Qeverisë nga perspektiva e barazisë gjinore	Këshilla për barazinë gjinore për qeverinë	Rishikimi i ankesave në lidhje me diskriminimin dhe dhunën mbi bazë gjinore	Përhapja e informatave në lidhje me barazinë gjinore	Debat kombëtar mbi statusin e grave
Latvia	X	X	X	X		X		X	X	X
Belgjika		X		X						
Kanada						X	X	X	X	X
Portugalia									X	X
Austria	X					X				X
Slovenia	X		X	X				X	X	X
Meksika	X		X	X	X	X	X	X	X	X
Spanja	X			X		X				
Polonia	X			X		X				X
Gjermania				X		X				X
Hungaria	X			X		X	X	X	X	X
Danimarka	X			X		X	X		X	X
Greqia	X			X		X			X	X
Luksemburgu	X					X			X	X
Suedia	X			X		X	X	X	X	

Burim: <https://www.oecd.org/gender/data/>

Kuvendi i Republikës së Maqedonisë së Veriut ka krijuar mekanizmat e duhur për të siguruar që barazia gjinore të jetë e adresuar në mënyrë sistematike, duke përfshirë **Komisionin për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve** dhe Klubin e deputeteve. Kuvendi i Republikës së Maqedonisë së Veriut krijon trupa të përhershëm punues për të rishikuar shkresat dhe propozim ligjet si dhe aktet e tjera të miratuara nga Kuvendi. Trupat punues monitorojnë zbatimin e akteve të miratuara nga Kuvendi dhe rishikojnë çështjet e tjera nga jurisdiksioni i tyre. Kryetarët e komisioneve, zëvendësit dhe anëtarët e trupave punues janë të zgjedhur nga mesi i deputetëve.

FAKTE INTERESANTE:

Komisioni për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve shqyrton çështje lidhur me:

- » Propozim-ligjet dhe rregullat e tjera në fushën e punës dhe politikës sociale, arsimit dhe shëndetësisë, familjes dhe kujdesit ndaj fëmijëve si dhe propozime dhe rregulla të tjera, nga aspekti i përfshirjes së konceptit gjinor;
- » Propozim-plani kombëtar për veprim për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve ;
- » Monitorimi i miratimit dhe zbatimit të masave themelore dhe të veçanta për krijimin e mundësive të barabarta të femrave dhe meshkujve në të gjitha fushat e sektorit publik dhe atij privat përmes raporteve të dorëzuara nga Sektori për promovimin e barazisë gjinore në Ministrinë për punë dhe politikë sociale;
- » Monitorimi i sistemeve të masave për eliminim të trajtimit të jobarabartë të grave dhe burrave, përmes raporteve të dorëzuara nga Njësiti për promovimin e barazisë gjinore në Ministrinë për punë dhe politikë sociale;
- » Nisma për miratimin e ndryshimeve në ligjet dhe rregullat tjera në fushën e mundësive të barabarta të femrave dhe meshkujve;
- » Promovimin e bashkëpunimit midis institucioneve përkatëse për çështjet lidhur me mundësitë e barabarta të femrave dhe meshkujve;
- » Dorëzimi i informatave të rregullta deri tek Kuvendi për të gjitha çështjet lidhur me mundësitë e barabarta të femrave dhe meshkujve;
- » Bashkëpunimi me komisionet përkatëse të shteteve tjera dhe
- » Çështje tjera lidhur me mundësitë e barabarta të femrave dhe meshkujve.

Klubi i deputeteve është një grup joformal i deputeteve nga Kuvendi i Republikës së Maqedonisë së Veriut pa dallim të orientimit të tyre politik. Klubi është themeluar në vitin 2003.

PRAKTIKAT MË TË MIRA:**Çështjet e ndërmarra nga ana e Klubit të deputeteve**

- » Amendamentet në Kodin zgjedhor për të siguruar që së paku çdo pozitë e tretë në listat zgjedhore të kandidatëve të ndahet për gjininë e përfaqësuar më pak, me rezultatin që në 2006, janë zgjedhur 37 gra deputete (30.8% nga të gjithë deputetët);
- » Mbështetje për hartimin dhe miratimin e Ligjit për mundësi të barabarta;
- » Dorëzimi i amendamenteve për Ligjin për sigurim shëndetësor për të siguruar kontrolle parandaluese gjinekologjike falas për zbulimin e hershëm të kancerit të qafës së mitrës dhe kancerit të gjirit;
- » Mbështetje për të inkorporuar një kapitull të ri për mbrojtjen e viktimave të dhunës familjare në Ligjin për familjet;
- » Amendamente për Ligjin për lojrat e fatit dhe lojrat zbatimëse (Ligji për bixhoz), për të krijuar një fond të veçantë për luftë kundër dhunës familjare;
- » Ndryshimet në Buxhetin e vendit të vitit 2008 për të rritur fondet për qendrat që ofrojnë strehim për të pastrehët dhe viktimat e dhunës në familje;
- » Ndryshimet në Ligjin për pension dhe sigurim për personat me aftësi të kufizuara, i cili ka zgjatur moshën e pensionimit në bazë të viteve të përvojës së punës për dy vjet shtesë;
- » Ndryshimi në nenin 197 të Kodit Penal për të ngritur kufirin për martesë nga moshë 16 në 18 vjeç (2018);
- » Miratimi i Planit strategjik dhe Strategjisë për komunikim (2019).

KËSHILLA PËR DEPUTETËT DHE PERSONELIN E KUVENDIT:**Bashkëpunimi midis trupave të ndryshëm punues parlamentar mbi çështjet e barazisë gjinore**

Në mungesë të garancive për përfaqësim të barabartë të deputeteve gra dhe burra në trupat punues të Kuvendit, ekziston nevoja për një bashkëpunim më të ngushtë dhe më të shpeshtë midis Klubit të deputeteve, Komisionit për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve dhe trupat e tjerë punues me qëllim të integritit të gjinisë në proceset e brendshme, politikat dhe rregullat, ligjbërjen, përfaqësimin dhe mbikëqyrjen.

Së pari, është e rëndësishme të ketë një ndarje të qartë të punës midis Klubit të deputeteve dhe Komisionit për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve. Pasi Klubi është një organ joformal për avokim, shkëmbim dhe rrjetëzim, Komisioni duhet të vazhdojë të jetë trupi formal për integrimin e gjinisë në funksionet parësore të Kuvendit.

Për më tepër, Komisioni për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve duhet të bashkëpunojë ngushtë me trupat e tjerë punues. Për shembull:

- » Bashkëpunimi i zgjeruar me Komisionin për financim dhe buxhet mund të kontribuojë në një buxhet më të përgjegjshëm gjinor;
- » Bashkëpunimi më i ngushtë me Komisionin juridiko-ligjvënës mund të rezultojë me krijimin e ligjeve të ndjeshme ndaj gjinisë;
- » Bashkëpunimi i zgjeruar me Komisionin për çështje të rregullores, mandatit dhe imunitetit dhe Komisionin për çështje të zgjedhjeve dhe emërimeve mund të rezultojë në emërimin e më shumë grave si kryetare të komisioneve parlamentare, por edhe brenda delegacioneve të përhershme të Kuvendit. Për më tepër, ky bashkëpunim mund të kontribuojë në numrin e rritur të grave në ndërmarrjet publike, institucionet e pavarura dhe organizatat që janë të themeluara nga Kuvendi.

Shërbimi i Kuvendit ofron mbështetje profesionale dhe administrative për trupat punues të Kuvendit duke përfshirë këtu edhe Komisionin për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve. Sektori për trupat punues nxjerr raporte nga seancat e komisioneve, mban kontakte me palët tjera, harton skenarët dhe raportet nga seancat dëgjimore dhe kryen detyra dhe përgjegjësi të tjera siç kërkohet nga anëtarët e trupit punues. Përveç kësaj, Instituti parlamentar kryen hulumtime dhe analiza krahasuese sipas kërkesës nga një trup punues apo deputet individual duke përfshirë këtu edhe kërkesat lidhur me gjininë.

PRAKTIKAT MË TË MIRA:

Vetë vlerësimi i ndjeshmërisë gjinore të Kuvendit

Deputetë nga Komisioni për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve dhe Klubi i deputeteve, personeli i kuvendit, anëtarët e kabinetit të Kryetarit të Kuvendit dhe Sekretares së përgjithshme kanë marrë pjesë në ushtrimin për vetëvlerësim për ndjeshmërinë gjinore të Kuvendit në prill të vitit 2019. Pesë grupe punuese i janë përgjigjur pyetësorit të EIGE për vetëvlerësim për ndjeshmëri gjinore. Misioni i OSBE-së në Shkup dhe Instituti nacional demokratik (NDI) kanë lehtësuar këtë punëtori. Vetëvlerësimi ka përfunduar me sukses dhe ka rezultuar me një raport narrativ dhe një Plan për aktivitete për një Kuvend me ndjeshmëri gjinore 2020-2021 të miratuar nga Komisioni për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve.

KËSHILLA PËR DEPUTETËT DHE PERSONELIN E KUVENDIT:

Përforcim i bashkëpunimit me lëvizjet e grave dhe shoqërinë civile

Kuvendi ka zhvilluar raporte të mira me lëvizjet e grave, OJQ-të e grave dhe në përgjithësi me organizatat e shoqërisë civile. Ky bashkëpunim mund të zhvillohet edhe më tutje duke ftuar anëtarë të shoqërisë civile për të marrë pjesë aktive në punën e Komisionit për mundësi

të barabarta. Kuvendi duhet të konsiderojë të ftojë ndër të tjerash, përfaqësues të rrjeteve në vijim dhe koalicioneve të shoqërisë civile, që sjellin në një vend ekspertë të shumtë të OJQ-ve:

- » Platforma për barazi gjinore: rodovaplatforma.mk
- » Rrjeti kombëtar kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje (2018): glasprotivnasilstvo.org.mk
- » Koalicioni Margini - Koalicion për të drejtat seksuale dhe shëndetësore të bashkësive të marginalizuara: coalition.org.mk
- » Lobi i grave maqedonase : mzl.org.mk
- » Këshilli kombëtar për barazi gjinore: sozm.org.mk

Për lexim të mëtejme, ju rekomandojmë:

- » Kuvendi i Republikës së Maqedonisë së Planit i aktiviteteve për avancimin e ndjeshmërisë gjinore të Kuvendit 2020-2021. Në dispozicion në gjuhën maqedonase: <https://www.sobranie.mk/predlog-plan-na-aktivnosti-za-unapreduvanje-na-rodovata-senzitivnost-na-sobranieto-na-republika-severna-makedonija-2020-2021.nspx>;
- » IDEA (2018): *Financimi publik për partitë politike me synim gjinor Analizë krahasuese*. Stokholm: Instituti ndërkombëtar për demokraci dhe ndihmë zgjedhore. Në dispozicion në gjuhën angleze: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/gender-targeted-public-funding-for-political-parties.pdf>

2.3 LIGJBËRJA ME NDJESHMËRI GJINORE

Legjislacioni me ndjeshmëri gjinore është pjesë qendrore e integritetit të konsiderimit gjinor në sistemin legal. I referohet integritetit të perspektivës gjinore në të gjitha komponentet e procesit legjislativ - hartimin, zbatimin, monitorimin dhe vlerësimin - me qëllim që të arrihet synimi përfundimtar i barazisë midis grave dhe burrave. Ngjashëm si përpjekjet e tjera për integrim gjinor, legjislacioni me ndjeshmëri gjinore nuk është qëllim në vete por një mjet për të arritur cilësi.*

Parlamentet luajnë rol të rëndësishëm për t'u siguruar që legjislacioni nuk diskriminon gratë dhe burrat dhe promovon barazi gjinore. Parlamentet anëmbanë botës përdorin mjete dhe praktika të ndryshme për t'u siguruar që legjislacioni i miratuar të jetë me ndjeshmëri gjinore dhe të promovojë barazi gjinore. Këto **mjete dhe praktika** përfshijnë seancat dëgjimore dhe debatet, mocionet dhe pyetjet. Disa shtete në Evropë kanë miratuar ligjet për barazi gjinore, që ndër të tjerat përshkruajnë **korniza për ligjbërje me ndjeshmëri gjinore**.

* Burim: Botim i ODHR Bërja që ligjet të jenë funksionale për gratë dhe burrat: Udhëzues praktik për legjislacion me ndjeshmëri gjinore
Udhëzuesi praktik për legjislacion të ndjeshëm gjinor përfaqëson një model se si t'i qasemi kësaj çështjeje në parlamentet kombëtare, duke përfshirë një Mjet për vetëvlerësim për legjislacion me ndjeshmëri gjinore të hollësishëm. Udhëzuesi është i përkthyer në gjuhën maqedonase dhe shqipe dhe është në dispozicion në këtë vegëz: <https://www.osce.org/odhr/327836>

PRAKTIKAT MË TË MIRA:**„Testi gjinor“ si pjesë e Ligjit për integrim gjinor në Belgjikë**

Belgjika në vitin 2007 ka miratuar Ligjin për integrim gjinor, duke transponuar rezolutat e Platformës për veprim të Pekinit, me qëllim të integritit të gjinisë në të gjitha sferat e politikës federale. Neni 3 i Ligjit për integrim gjinor kërkon zbatimin e testit gjinor për të gjitha ligjet dhe rregullat, që do të kërkonin që ministri përgjegjës të kryejë një vlerësim të ndikimit gjinor ex ante. Kjo dispozitë është kryer me miratimin e Ligjit për vlerësim të ndikimit rregullator (RIA) në 2013. Me miratimin e ligjit RIA për të gjitha rregullat e reja të dorëzuara tek Këshilli i ministrave, Belgjika ka bërë përparim të dukshëm në përmirësimin e cilësisë së rregullimit qeveritar përmes thjeshtëzimit administrativ. Qëllimi themelor i seksionit gjinor të ligjit RIA është të kontribuojë në barazi më të madhe midis grave dhe burrave, brenda kornizës së integritit gjinor. Lexo më shumë në: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/countries/belgium>

Ligji për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve definon rolin dhe përgjegjësinë e Kuvendit për të integruar gjininë në procesin legjislativ. Neni 9 thotë: *“Komisioni për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve shikon draft ligjet dhe rregullat tjera (...) nga aspekti i përfshirjes së konceptit gjinor në ato.”*

Vetëm disa shtete në botë kanë zhvilluar korniza dhe mjete për legjislacion me ndjeshmëri gjinore. Këto përfshijnë **lista kontrolli për deputetët dhe personelin** për atë se çfarë të kërkojnë kur zbatojnë parimet e barazisë gjinore në legjislacion.

PRAKTIKAT MË TË MIRA:**Katër hapat e analizës me bazë gjinore të legjislacionit në Kamboxhë****Hapi 1: Qëllimi, fushëveprimi dhe funksionimi i legjislacionit të propozuar**

- » Në vlerësimin e qëllimit, fushëveprimit dhe zbatimit të një ligji, a mund të identifikoni grupet që kanë më shumë gjasa të preken? A ka implikime specifike gjinore? A do të jenë gratë njëri nga grupet e identifikuar?
- » Kur vlerësoni qëllimin, fushëveprimin dhe funksionimin e një propozim-ligji, a ndikohet analiza juaj nga gjinia juaj? Prejardhja juaj mund të ndikojë në perspektivën tuaj dhe t'ju pengojë të parashtroni pyetje dhe të dëgjoni përgjigje. Duhet pasur kujdes që legjislacioni të mos përforcojë stereotipat ose diskriminimin sistematik ndaj grave ose burrave.

Hapi 2: Matja e ndikimit të legjislacionit të propozuar

- » A është konsideruar ndikimi i legjislacionit të propozuar në pjesë të ndryshme të bashkësisë? Me fjalë të tjera, kush do të jetë i ndikuar?
- » A do të ketë dallime të konsiderueshme gjinore në ndikimin e legjislacionit? Deri në çfarë mase do të preken konkretisht gratë?
- » Në nenin 31 të Kushtetutës thuhet se «çdo qytetar i Kmerit do të jetë i barabartë para ligjit, pavarësisht gjinisë...». A përputhet legjislacioni i propozuar me nenin 31?
- » A është hartuar propozim-ligji në gjuhë të qartë dhe të thjeshtë?

Hapi 3: Pyetje lidhur me administratën, koston, rregullimin dhe arsimin publik

- » A do përfshihen gratë në administrimin e ligjit?
- » A ka shqetësime gjinore në lidhje me zbatimin e propozim-ligjit dhe koston e pajtueshmërisë?
- » Si do të edukohet populli për ligjin? Duke pasur parasysh shkallën e lartë të analfabetizmit midis grave në Kamboxhë, cilat metoda do të përdoren për përhapjen e tij?
- » A do të shqyrtohen shqetësimet lidhur me gjininë gjatë monitorimit të legjislacionit?

Hapi 4: Vetë-vlerësimi - hapi i fundit në analizën tuaj

- » A keni adresuar çështjet gjinore gjatë analizës?
- » A janë identifikuar të gjitha implikimet gjinore të propozim-ligjit?
- » Çfarë informatash zyrtare dhe të bashkësisë janë përdorur për analizën tuaj gjinore?
- » A keni vazhduar të parashtroni «pyetjen e gjinisë» në çdo fazë të analizës suaj?

Burimi: The Key Steps of Gender Analysis of Legislation.

Projekti për përkrahje legjislative Kamboxhë-Kanadë, Shkurt 2003, cituar si në IPU (2011): *Parlamente të ndjeshme gjinore. Një rishikim global i praktikave të mira*

Kuvendi i Republikës së Maqedonisë së Veriut është mbajtësi i pushtetit legjislativ dhe miraton ligje me shumicën e nevojshme siç përcaktohet në Kushtetutën e Republikës së Maqedonisë së Veriut. Sipas Kushtetutës së Republikës së Maqedonisë së Veriut (Neni 71), çdo deputet, Qeveria dhe së paku 10.000 qytetarë **mund të propozojnë një ligj**. **Procedura legjislative** është e definuar me Rregulloren e Kuvendit. Draft ligji i dorëzohet Kryetarit të Kuvendit nga ana e propozuesve zyrtarë të ligjit. Brenda tre ditësh, Kryetari i Kuvendit e dorëzon propozimit deri tek deputetët, në formë të shkruar apo elektronike. Kjo shënon fillimin e procedurës legjislative në Kuvend.

KËSHILLA PËR DEPUTETËT DHE PERSONELIN E KUVENDIT:

Shqyrtime legjislative të ODIHR-it

ODIHR mbështet reformat ligjore në Shtetet pjesëmarrëse duke shqyrtuar, sipas kërkesës, pjesët individuale të draft-ligjit ose legjislacionit ekzistues për të vlerësuar përputhjen e tyre me angazhimet e OSBE-së, standardet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut dhe praktikat e mira. Si pjesë e Planit të aktiviteteve për një Kuvend me ndjeshmëri gjinore 2020-2021, Misioni i OSBE-së në Shkup kërkoi një **rishikim të Rregullores dhe Ligjit për Kuvendin** nga perspektiva e gjinisë dhe diversitetit. Rekomandimet e shqyrtimit ligjor do t'i paraqiten përbërjes së re të Kuvendit të Republikës së Maqedonisë së Veriut dhe do të publikohen në: <https://www.legislationline.org/odhr-documents/page/legal-reviews>

Ligji për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve definoi rolet **dhe përgjegjësitë e Komisionit për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve** në analizimin e draft ligjeve dhe rregullave nga perspektiva gjinore. Sidoqoftë, ligji nuk përfshin dispozitë që definojnë një kornizë apo metodologji që Kuvendi duhet të zbatojë me qëllim që të vlerësojë propozim legjislativ nga perspektiva gjinore. Ajo as që vendos një kornizë ose metodologji të qartë për atë se si qeveria duhet të përgatisë ligjet dhe nëse duhet të kryhen vlerësime të ndikimit gjinor *ex-ante*.

Në dekadat e fundit, vendet e OECD-së dhe BE-së po investojnë përpjekje të mëdha për të rritur cilësinë e rregulloreve përmes **procesit të reformave rregullatore** që synon të prezantojë një proces që:

- » Kosideron ndikimin ekonomik, social dhe mjedisor të politikës apo rregulloreve së propozuara;
- » Zvogëlon harxhimet dhe byrokracinë administrative për qytetarët dhe kompanitë;
- » Siguron transparencën dhe pjesëmarrjen publike në procesin e politikbërjes.

Në vijë me këto zhvillime, Qeveria e Republikës së Maqedonisë së Veriut, siç tregohet statistikisht si propozuesi kryesor i legjislacionit, realizon një Vlerësim të ndikimit rregullator (RIA) për draft legjislacionin.

FAKTE INTERESANTE:**Vlerësim i ndikimit rregullator (RIA) i legjislacionit**

RIA është një instrument i ndërlkuar për vlerësimin e pasojave të politikave. Politikat jo vetëm që ndikojnë në jetën dhe aktivitetet e përditshme të qytetarëve dhe ndërmarrjeve në fushat e rregulluara përkatëse, por ato ndikojnë të gjithë sistemin ligjor dhe ekonomik të një shteti. RIA në Maqedoninë e Veriut është e realizuar në pajtim me metodologjinë RIA që përfshin katër hapa:

- » Planifikimi i procesit për realizimin e RIA;
- » Realizimi i RIA;
- » Përgatitja e raportit RIA dhe marrja e pëlqimit nga Ministria e shoqërisë informatike dhe administratës;
- » Konsultimi me palët e interesit.

Hapi i dytë i metodologjisë RIA në Republikën e Maqedonisë së Veriut analizon **ndikimin shoqëror të legjislacionit të propozuar** duke përfshirë këtu edhe ndikimin mbi barazinë gjinore. Kjo kërkesë del nga dispozitat e Kushtetutës që kanë të bëjnë me liritë dhe të drejtat themelore (Neni 8). Legjislacioni i propozuar mund të ketë ndikim të drejtpërdrejtë shoqëror kur ka për qëllim që të rregullojë çështjet lidhur me liritë dhe të drejtat themelore apo ndikim të tërthortë lidhur me realizimin e të drejtave dhe lirive themelore.

FAKTE INTERESANTE:**Vlerësimi i ndikimit gjinor në kuadër të RIA**

Nevoja për vlerësim të ndikimit gjinor në kuadër të RIA është e përcaktuar në hapin e parë të procesit. Kur të përcaktohet nevoja për vlerësim të ndikimit gjinor, propozuesi duhet gjithmonë të analizojë nëse veç më ekzistojnë dallime dhe pabarazi ekzistuese midis grave dhe burrave dhe nëse ekziston nevoja për të përparuar barazinë gjinore në fushën e rregulluar. Lista në vijim përdoret kur bëhet analizimi nëse legjislacioni i propozuar mund të ketë ndikim në barazinë gjinore:

- » Punësimi, vendet e punës dhe puna;
- » Rrogat dhe mundësitë financiare;
- » Mundësitë për kujdes të fëmijëve dhe baraspesha punë-jetë;
- » Arsimi, trajnimi dhe zhvillimi profesional;
- » Mundësitë për punësim, kushtet për punësim dhe përparimi në karrierë;
- » Pjesëmarrja në jetën politike;
- » Shëndeti, mbrojtja shëndetësore dhe shërbimet shëndetësore;
- » Siguria dhe rreziqet nga dhuna;
- » Fusha të tjera që mund të jenë të rëndësishme për barazinë gjinore.

KËSHILLA PËR DEPUTETËT DHE PERSONELIN E KUVENDIT:**Përdorimi i raporteve ekzistuese RIA të Qeverisë**

Megjithëse Kuvendi nuk ka metodologji për të realizuar vlerësim të ndikimit gjinor të legjislacionit të propozuar, deputetët mund të përdorin Raportin RIA për të kuptuar ndikimin lidhur me ligjin e propozuar mbi barazinë gjinore. Legjislacioni i propozuar, para se t'i dorëzohet Kuvendit, publikohet në Regjistrin kombëtar elektronik të dispozitave në dispozicion në:

<https://ener.gov.mk/Default.aspx>.

Deputetët mundet gjithashtu të kërkojnë këshilla dhe të konsultojnë OJQ-të dhe ekspertët mbi përmbajtjen e Vlerësimit të rregullave të ligjeve të propozuara.

Përveç kësaj, në rastet kur deputetët hartojnë legjislacionin, ata mund të përdorin praktikën më të mira të prezantuar në këtë kapitull për të analizuar ndikimin e legjislacionit të propozuar mbi barazinë gjinore.

Për lexim të mëtejshëm, ju rekomandojmë:

- » ODIHR (2017): *Bërja që ligjet të jenë funksionale për gratë dhe burrat: Udhëzues praktik për legjislacion me ndjeshmëri gjinore*. Varshavë: Zyra e OSBE-së për institucione demokratike dhe të drejtat e njeriut. Në dispozicion në gjuhët angleze, maqedonase dhe shqipe: <https://www.osce.org/odihr/327836>
- » Kuvendi i Republikës së Maqedonisë së Veriut: *Rregullorja e Kuvendit të Republikës së Maqedonisë së Veriut*. Në dispozicion në gjuhët maqedonase dhe shqipe: <https://www.sobranie.mk/delovnik-na-sobraniето.nspx>
- » Ministria e Shoqërisë informatike dhe administratës: *Vlerësimi i ndikimit rregullator*. Në dispozicion në gjuhët maqedonase dhe shqipe: <http://www.mioa.gov.mk/?q=mk/node/1484>

2.4 MBIKËQYRJA E BARAZISË GJINORE

Njëra nga tre funksionet thelbësore të parlamenteve është mbikëqyrja e veprimeve të qeverisë dhe mbajtja e tyre të përgjegjshëm. Mbikëqyrja parlamentare është një karakteristikë themelore e një sistemi të kontrolleve dhe balancave dhe është i përfshirë në aktin më të lartë juridik të demokracive moderne, Kushtetutën. Mbikëqyrja parlamentare ka për qëllim që të promovojë liritë dhe të drejtat e popujve dhe të përmirësojë qeverisjen. Në të gjithë botën, parlamentet gëzojnë një shkallë të caktuar të fuqisë për të hetuar ekzekutivin. **Procedurat dhe mjetet për mbikëqyrje parlamentare** si dhe shtrirja e mbikëqyrjes ndryshojnë në mënyrë të konsiderueshme. Në disa shtete, hapësira politike për mbikëqyrje thjeshtë nuk ekziston. Në shtete të tjera, vullneti për të monitoruar punën e qeverisë ekziston por ka mungesë të burimeve njerëzore dhe atyre financiare.

Mbikëqyrja me ndjeshmëri gjinore është e rëndësishme pasi që jep pasqyrë se kush realizon një proces apo politikë, efektin dhe qëllimin e tij. Për më tepër, mbikëqyrja me ndjeshmëri gjinore siguron që të gjitha këto aspekte të promovojnë barazinë gjinore. Mund të thuhet lirisht se kjo qasje është e përshtatshme për mbikëqyrjen e të gjitha politikave dhe fushave.

KËSHILLA PËR DEPUTETËT:

Përdorimi i pyetjeve parlamentare për barazinë gjinore në Kuvend

Njëri nga aktivitetet nga Plani i aktiviteteve për përparimin e një Kuvendi me ndjeshmëri gjinore 2020-2021 (masa 4.4.4) parasheh që koordinatorët e partive politike në kuvend në bashkëpunim me Klubin e deputeteve do të koordinojnë që të përfshijnë së paku një pyetje për barazinë gjinore gjatë seancës mujore të pyetjeve dhe përgjigjeve në Kuvend. Përbërja e re pas Zgjedhjeve parlamentare të vitit 2020 duhet ta shfrytëzojë këtë sa më shumë.

Kuvendi i Republikës së Maqedonisë së Veriut nxjerr fuqinë e tij ligjore për të mbikëqyruar veprimet e Qeverisë nga neni 68 i Kushtetutës së Republikës së Maqedonisë së Veriut. Siç përshkruhet në hyrje, parlamentet kanë një sërë mjetesh dhe procesesh të cilat mund t'i përdorin për të shqyrtuar në mënyrë efektive degën ekzekutive. Në Republikën e Maqedonisë së Veriut, këto mjete janë të mishëruara në korniza të ndryshme ligjore siç është Kushtetuta, Rregullorja e Kuvendit dhe Ligji mbi Kuvendin.

Tabela: Procedurat dhe mjetet për mbikëqyrje parlamentare

Pyetje parlamentare	Çdo deputet në Kuvend ka të drejtë t'i parashtrorë pyetje Kryetarit të Qeverisë së Republikës së Maqedonisë së Veriut, anëtarit të Qeverisë dhe bartëseve të tjerë të funksioneve publike (Nenet 37-44 të Rregullores)
Interpelanca	Interpelanca është një procedurë më e ndërlikuar dhe instrument për kontroll politik të qeverisë ose bartësit të funksionit publik. Interpelancë mund të paraqesin së paku pesë deputetë (Nenet 45-51 nga Rregullorja) për punën e bartësit të funksionit publik, për Qeverinë dhe çdo anëtar të saj veças, si dhe për çështje lidhur me punën e organeve shtetërore.
Komisionet anketuese	Komisionet anketuese janë të rregulluara me Kushtetutën e Republikës së Maqedonisë së Veriut. Kuvendi mund të themelojë komision anketues, për të gjitha fushat dhe për çdo çështje me interes më të gjerë (Neni 76 i Kushtetutës së Republikës së Maqedonisë së Veriut dhe Neni 118 i Rregullores). Së paku 20 deputetë mund të dorëzojnë propozim për themelimin e Komisionit anketues.
Seancat mbikëqyrëse	Seancat mbikëqyrëse mbahen me qëllim që të merren informata dhe mendimi i ekspertëve në lidhje me krijimin dhe zbatimin e politikave, zbatimin e ligjeve dhe aktivitete të tjera të qeverisë dhe organeve të administratës shtetërore. Një seancë mbikëqyrëse mund të mbahet nga trupi punues amë i Kuvendit që përfshin edhe temën e seancës mbikëqyrëse në kuadër të fushëveprimit të tij. Ky instrument është i rregulluar me Ligjin mbi Kuvendin (Nenet 20-23).

Seancat dëgjimore	Seancat dëgjimore janë praktikë e vendosur në Kuvendin e Republikës së Maqedonisë së Veriut megjithëse jo të institucionalizuara si një mjet legjislativ apo mbikëqyrës. Trupat punues të Kuvendit shpesh organizojnë seanca dëgjimore dhe ftojnë publikun, OShC-të dhe ekspertët për të diskutuar mbi temat aktuale. Seancat dëgjimore nuk janë të rregulluara me Rregulloren ose Ligjin mbi Kuvendin e Republikës së Maqedonisë së Veriut.
Diskutim publik	Edhe pse nuk është një instrument tipik i mbikëqyrjes, diskutimet publike janë një instrument i përfshirë në Rregulloren (Nenet 145-148) dhe përdoren nga trupat punues gjatë procesit legjislativ në Kuvend midis leximit të parë dhe të dytë të ligjeve me interes më të gjerë. Diskutimet publike kontribuojnë për një cilësi më të mirë të legjislacioni dhe për një dialog midis propozuesit të ligjit, zakonisht Qeverisë, shoqërisë civile dhe Kuvendit.
Mocioni i besimit	Ky është instrumenti më i fuqishëm i Kuvendit për të kontrolluar degën ekzekutive. Ky instrument është i përshkruar në Kushtetutën e Republikës së Maqedonisë së Veriut (Neni 92) dhe Rregulloren (Nenet 214-218). Mocion për besimin e Qeverisë mund të paraqesin së paku 20 deputetë me shkrim së bashku me arsyetimin për mocionin.

Burimi: Instituti parlamentar(2014): Kontrolli politik dhe mbikëqyrja e Kuvendit mbi Qeverinë dhe bartësit tjerë të funksioneve publike Shkup.

Si është përshkruar në kapitujt e mëparshëm, Maqedonia e Veriut është palë në Konventën për Eliminimin e të gjitha formave të diskriminimit ndaj grave (CEDAW) dhe raportin rregullisht në Komitetin e CEDAW. Gjithashtu, në përputhje me mandatin e tij ligjor për mbikëqyrje dhe **Ligjin për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve**, Kuvendi miraton Strategjinë për barazi gjinore dhe monitoron zbatimin e saj në bashkëpunim me partnerë të tjerë, OJQ dhe institucione të tjera përkatëse.

FAKTE TË RËNDËSISHME:

Shqyrtimi dhe miratimi i Raportit vjetor për zbatim të Strategjisë kombëtare për barazinë gjinore

Komisioni për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve shqyrton dhe miraton Raportin vjetor për zbatim të Strategjisë kombëtare për barazi gjinore. Ministrinë përkatëse, Avokati i popullit, OShC-të dhe ekspertët marrin pjesë në seancat dëgjimore për rishikim dhe miratim të Raportit vjetor. Ministrinë përkatëse i raportojnë Komisionit për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve mbi masat dhe aktivitetet e zbatuara të mishëruara në Planin kombëtar për veprim. OShC-të dhe ekspertët ofrojnë vështrimin dhe ekspertizën e tyre për nivelin e zbatimit të masave dhe aktivitetëve. Bazuar në diskutimin e seancës dëgjimore, Komisioni miraton konkluzat dhe përcjell zbatimin e tyre.

Kuvendi nuk është i vetmi që kryen mbikëqyrje mbi Qeverinë. Legjislatura vepron në një mjedis të dendur ku institucionet e pavarura, organet rregullatore, OShC-të dhe mediat veprojnë dhe kanë ekspertiza përkatëse për tema të ndryshme duke përfshirë barazinë gjinore. Ndërtimi i raporteve me këto instanca që kanë pjesë në mbikëqyrjen e qeverisë është një nga çelësat për mbikëqyrje efektive parlamentare.

Tabela: Bashkëveprimet formale dhe joformale të Kuvendit me aktorë të jashtëm me rol mbikëqyrës

Aktorë të jashtëm me rol mbikëqyrës	Shembuj të bashkëveprimeve formale	Shembuj të bashkëveprimeve joformale
Institucionet e jashtme të mbikëqyrjes (institucionet e pavarura)	Dorëzimi i raporteve, bërja e rekomandimeve, dhënia e dëshmimeve	Dhënia e njoftimeve dhe informacioneve të tjera për deputetët dhe personelin parlamentar
Qeveria	Dorëzimi i raporteve, të përgjegjurit në pyetjet, dhënia e informatave dhe mendimeve gjatë seancave mbikëqyrëse	“Bisedimi” i deputetëve me ministrin; Shkëmbimi i informatave me zyrtarët në administratë
Mediat	Raportimi mbi aktivitetet parlamentare	Bërja e presionit mbi deputetët për veprim mbi çështjet; Sigurimi i “sanksionit” jozyrtar të qeverisë në formën e ekspozimit publik
Organizatat e shoqërisë civile (OShC-të)	Bërja e parashtrësave dhe dhënia e informacionit dhe mendimeve për pyetjet parlamentare	Bërja e presionit mbi deputetët për veprim mbi çështjet; Sjellja e problemeve në vëmendjen e deputetëve
Grupet profesionale	Bërja e parashtrësave dhe dhënia e informacionit dhe mendimeve për pyetjet parlamentare	Bërja e presionit mbi deputetët për veprim mbi çështjet; Sigurimi i informatave për deputetët
Mediat sociale		Sigurimi i informacionit për pyetjet e komisionit, sugjerime për pyetjet parlamentare; Shkëmbimi i pikëpamjeve me deputetët

Burimi: E adaptuar nga *Bashkimi ndërparlamentar (2017): Raporti parlamentar global 2017. Mbikëqyrja parlamentare: Fuqia e parlamentit për të mbajtur qeverinë të përgjegjshme. Gjenevë.*

KËSHILLA PËR DEPUTETËT DHE PERSONELIN E KUVENDIT:**Përfshirja e Komisionit për mundësi të barabarta në shqyrtimin e Raportit vjetor të Avokatit të popullit**

Avokati i popullit është institucion profesional dhe i pavarur me status të veçantë për të mbrojtur të drejtat kushtetuese të qytetarëve. Avokati i popullit ndërmerr masa dhe aktivitete për mbrojtjen e parimeve të mosdiskriminimit dhe përfaqësimit të drejtë dhe të duhur të bashkësive në sektorin publik në nivel qendror dhe lokal. Avokati i popullit i dorëzon raport vjetor dhe raporte të veçanta Kuvendit. Ky raport përfshin aktivitetet e Avokatit të popullit, përmbledhje të llogarive dhe më e rëndësishmja situatën me çështjen e të drejtave të njeriut apo çfarëdo çështje tjetër që ka të bëjë me të drejtat e njeriut.

Komisioni për sistem politik dhe marrëdhënie ndërmjet bashkësive shqyrton dhe miraton raportin vjetor të Avokatit të popullit në një seancë publike. Konkluzat e komisionit miratohen në seancë plenare dhe i dorëzohen Qeverisë. Qeveria raporton përsëri në Kuvend për statusin e zbatimit të rekomandimeve të Avokatit të Popullit.

Edhe pse raporti vjetor i Avokatit të Popullit është rishikuar dhe miratuar nga Komisioni për sistem politik dhe marrëdhënie ndërmjet bashkësive, Komisioni për mundësi të barabarta të femrave dhe meshkujve dhe trupa të tjerë punues të interesuar mund të shqyrtojnë pjesët përkatëse të raportit vjetor të Avokatit të Popullit.

Puna e Avokatit të popullit udhëhiqet nga Parimet e Parisit, një grup i standardeve ndërkombëtare të miratuara nga Asambleja e Përgjithshme e KB në vitin 1993. Përveç kësaj, Parimet e Beogradit, të miratuara në vitin 2012, plotësojnë Parimet e Parisit duke vlerësuar në veçanti marrëdhëniet midis Institucioneve kombëtare të të drejtave të njeriut (NHRI) dhe parlamenteve.

FAKTE INTERESANTE:**Ekstrakt nga Parimet e Beogradit**

14. NHRI duhet t'i raportojnë drejtpërsëdrejti kuvendit.
15. NHRI duhet t'i dorëzojnë Kuvendit raport vjetor mbi aktivitetet, sëbashku me një përmbledhje të llogarive të saj dhe gjithashtu të raportojë mbi situatën me të drejtat e njeriut në vend dhe mbi çdo çështje tjetër që ka të bëjë me të drejtat e njeriut.
16. Parlamentet duhet të pranojnë, rishikojnë dhe t'u përgjigjen raporteve të NHRI dhe të sigurojnë që të debatohen prioritetet e NHRI dhe duhet të gjejnë mundësi për të debatuar raportet më të rëndësishme të NHRI sa më shpejtë.
17. Parlamentet duhet të zhvillojnë një kornizë parimore për debatimin e aktiviteteve të NHRI në përputhje me respektimin e pavarësisë së tyre.
18. Parlamentet duhet të mbajnë diskutime të hapura mbi rekomandimet e dhëna nga NHRI.

19. Parlamentet duhet të kërkojnë informata nga autoritetet përkatëse publike për masën në të cilën autoritetet përkatëse publike i kanë konsideruar dhe u janë përgjigjur rekomandimeve të NHRI.

Burimi: Zyra e KB e Komisionarit të lartë për të drejta të njeriut (2012):

Parimet e Beogradit Pjesa I (D)

KËSHILLA PËR DEPUTETËT:

Integrimi i barazisë gjinore në aktivitetet mbikëqyrëse

Çfarë më duhet?

- » Një thjerrëz gjinore¹ - gjithmonë shiko nëse ka diskriminim të mundshëm gjinor kur hulumton ndonjë çështje politike.
- » Të dhëna për të gjitha fushat e politikave, të ndara sipas gjinisë (dhe variabla të tjera të përfshirjes sociale siç janë moshë, përkatësia etnike, paaftësia, identiteti gjinor dhe orientimi seksual).
- » Hulumtim dhe informata nga OShC-të, njësitë e specializuara për gjini, universitete, institucione kërkimore, organizata të sektorit privat, shoqatat tregtare dhe mediat.

Si mund të kontribuoj në mënyrë efektive?

Njihuni me dokumentet strategjike të Kuvendit mbi barazinë gjinore, siç janë Plani strategjik i Klubit të deputeteve dhe Plani i aktiviteteve për një Kuvend me ndjeshmëri gjinore 2020-2021.

Përdor një listë kontrolluese për integrim gjinor:

- » Kush është qëllimi i politikës, programit apo projektit të propozuar? Kush do të përfitojë? Kush do të humbë?
- » Kush sjell vendimet? A kanë qenë të përfshira gratë dhe burrat në zhvillimin e zgjidhjes për të adresuar këtë çështje?
- » Si janë të shpërndara resurset? Kush i siguron resurset? Kush i përdor resurset?
- » Ky intervenim a ruan apo sfidon marrëdhëniet ekzistuese gjinore?

Parashtro pyetje në seancat dëgjimore, diskutimet publike dhe seancat mbikëqyrëse:

- » A kanë qenë të konsultuar avokatët për barazi gjinore gjatë hartimit të kësaj politike?
- » A ka politika e propozuar RIA?
- » Të dhënat që përdoren për të hartuar politikën a janë të ndara sipas gjinisë?
- » Cilat janë kostot shoqërore dhe ekonomike të kësaj politike për burrat dhe gratë?
- » A janë bërë rekomandimet mbi politikën apo ligjin specifike për gjininë, neutrale për gjininë apo të verbëra për gjininë?

Publikoni çdo rast të zbuluar të diskriminimit gjinor:

- » Bisedoni me ministrin përkatës.
- » Loboni për ndryshim brenda partisë suaj.
- » Ngritni çështjen nëpërmjet mediave.

Adaptuar, sipas Inter-Parliamentary Union (2017) [Bashkimi ndërparlamentar - 2017]: Raporti parlamentar global 2017. Mbikëqyrja parlamentare: Fuqia e parlamentit për të mbajtur qeverinë të përgjegjshme. Gjenevë

Për lexim të mëtejme, ju rekomandojmë:

- » Instituti parlamentar (2014): *Kontrulli politik dhe mbikëqyrja e Kuvendit mbi Qeverinë dhe bartësit tjerë të funksioneve publike Shkup*. Në dispozicion në gjuhët angleze, maqedonase dhe shqipe.
- » Zyra e KB e Komisionarit të lartë për të drejta të njeriut (2012): *Parimet e Beogradit*. Në dispozicion në gjuhën angleze: https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session20/A-HRC-20-9_en.pdf
- » Bashkimi ndërparlamentar (2017): *Raporti parlamentar global 2017. Mbikëqyrja parlamentare: Fuqia e parlamentit për të mbajtur qeverinë të përgjegjshme. Gjenevë*. Në dispozicion në gjuhën angleze: <https://www.ipu.org/our-impact/strong-parliaments/setting-standards/global-parliamentary-report/global-parliamentary-report-2017-parliamentary-oversight-parliaments>
- » *Doracak për seanca publike nga NDI*. Në dispozicion në: https://www.ndi.org/Service_and_Accountability_Public_Hearing_Manual

LITERATURA

Biljana Kotevska (2019): *Country Report Gender Equality. Republic of North Macedonia 2019*. Brussels: European Commission/DG Justice and Consumers. Në dispozicion në gjuhën angleze në: <https://www.equalitylaw.eu/downloads/4996-republic-of-north-macedonia-country-report-gender-equality-2019-pdf-1-14-mb>

EQUINET (2019): *Tackling Violence against Women and Gender-based Violence. Equality Bodies' Contribution*. Brussels: European Network of Equality Bodies. Në dispozicion në gjuhën angleze në: <https://equineteurope.org/2019/11/28/tackling-violence-against-women-and-gender-based-violence-equality-bodies-contribution/>

Eva Jovanova (2019): *Бројност и натпартиска соработка на пратеничките како фактор за зајакнување на нивното влијание*. Скопје: Parliamentary Institute of the Assembly of North Macedonia. Në dispozicion në gjuhën maqedonase në: <https://www.sobranie.mk/content//Парламентарен%20институт/7.pdf>

Eva Jovanova/Dean Dimitrievski (2019): *Ефекти од една изборна единица и отворени листи врз родовата застапеност во Собранието*. Скопје: Parliamentary Institute of the Assembly of North Macedonia

IDEA (2018): *Gender-targeted Public Funding for Political Parties. A Comparative Analysis*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance. Në dispozicion në gjuhën angleze në: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/gender-targeted-public-funding-for-political-parties.pdf>

Inter-Parliamentary Union (2003): *Confronting Discrimination. The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women and its Optional Protocol. Handbook for Parliamentarians*. Në dispozicion në gjuhën angleze në: <https://www.ipu.org/resources/publications/handbooks/2016-07/handbook-parliamentarians-convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women-and-its-optional>

Inter-Parliamentary Union (2017): *Global Parliamentary Report 2017. Parliamentary oversight: Parliament's power to hold government to account*. Geneva. Në dispozicion në gjuhën angleze në: <https://www.ipu.org/our-impact/strong-parliaments/setting-standards/global-parliamentary-report/global-parliamentary-report-2017-parliamentary-oversight-parliaments>

Inter-Parliamentary Union and UNDP (2017): *Parliaments and the SDGs: A Self-Assessment Toolkit*. Geneva. Në dispozicion në gjuhën angleze në: <http://archive.ipu.org/pdf/publications/sdg-toolkit-e.pdf>

Igor Jatrovski/Jovana Jovanovska/Marija Gelevska (2019): *Извештај за имплементација на Законот за спречување и заштита од дискриминација 2011-2018*. Скопје: Coalition 'Sexual and Health Rights of Marginalized Communities'. Në dispozicion në gjuhën maqedonase në: http://coalition.org.mk/wp-content/uploads/2019/07/Diskriminacija_web.pdf

Marija Savovska (2019): *Извештај за проценка на спроведување на законот за еднакви можности на жените и мажите на локално ниво*. Independent report, commissioned by the OSCE Mission to Skopje for the Ministry of Labour and Social Policy. Në dispozicion në gjuhën maqedonase dhe shqipe në: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspх>

National Network against Violence against Women and Domestic Violence (2018): *Сè што ТРЕБА да знаеме за Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство!*. Në dispozicion në gjuhën maqedonase në: <http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2013/11/IK-22.11.pdf>

Neda Chalovska-Dimovska: *Извештај за проценка на спроведување на законот за еднакви можности на жените и мажите на централно ниво*. Independent report, commissioned by the OSCE Mission to Skopje for the Ministry of Labour and Social Policy. Në dispozicion në gjuhën maqedonase në: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspх>

ODIHR (2011): *Gender Equality in Elected Office: A Six Step Action Plan*. Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. Në dispozicion në gjuhën angleze në: <https://www.osce.org/odihr/78432>

ODIHR (2012): *Handbook for National Human Rights Institutions on Women's Rights and Gender Equality*. Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. Në dispozicion në gjuhën angleze në: <https://www.osce.org/odihr/97756>

ODIHR (2014): *Handbook on Promoting Women's Participation in Political Parties*. Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. Në dispozicion në gjuhën angleze në: <https://www.osce.org/odihr/120877>

ODIHR (2017): *Making Laws Work for Women and Men: A Practical Guide to Gender-Sensitive Legislation*. Warsaw: OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. Në dispozicion në gjuhën angleze, maqedonase dhe shqipe në: <https://www.osce.org/odihr/327836>

OECD (2018): *OECD Toolkit for Mainstreaming and Implementing Gender Equality*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development. Në dispozicion në gjuhën angleze në: <https://www.oecd.org/gov/toolkit-for-mainstreaming-and-implementing-gender-equality.pdf>

Parliamentary Institute (2014): *Political Control and Oversight of the Assembly over the Government and Other Holders of Public Office*. Skopje. Në dispozicion në gjuhën angleze, maqedonase dhe shqipe.

Venice Commission (2019): *Compilation of Venice Commission Opinions and Reports Concerning Electoral Systems and Gender Representation*. Në dispozicion në gjuhën angleze në: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2019\)005-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2019)005-e)

UNDP (2019): *Parliaments as Partners supporting the Women, Peace and Security Agenda*. Në dispozicion në gjuhën angleze në: <https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/crisis-prevention-and-recovery/parliament-as-partners-supporting-women-peace-and-security-agenda.html>

Misioni i OSBE-së në Shkup
Bulevardi 8 shtatori Nr. 16
1000 Shkup

Zyra: +389 2 323 4000
Faks: +389 2 323 4234
info-MK@osce.org